

تبیین و تطبیق مفاهیم فضایی (کالبدی) در سیاست‌های کلی توسعه دریامحور

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

شماره مسلسل: ۲۰۲۸۷
کد موضوعی: ۲۵۰

مرکز پژوهش‌های
مجلس شورای اسلامی

تاریخ انتشار:
۱۴۰۳/۹/۲۴

عنوان گزارش:

تبیین و تطبیق مفاهیم فضایی (کالبدی) در سیاست‌های کلی توسعه دریامحور

نوع گزارش: طرح / لایحه □، نظارتی □، راهبردی □

نام دفتر:

مطالعات زیربنایی (گروه عمران و شهرسازی)

مدیر مطالعه:

علی فرنام

تهیه و تدوین کنندگان:

محمدامین سعیدی، علی فرنام (گروه عمران و شهرسازی)

ناظر علمی:

محمدحسن معادی رودسری

همکاران:

میلاذ تفنگچی (مدرس دانشگاه هنر)، مریم شریعت،
عرفان نورانی جداقیا (گروه عمران و شهرسازی)

اظهار نظر کنندگان:

رضا بختیاری نژاد (دفتر مطالعات اقتصادی)، بهادر غلامی (دفتر مطالعات سیاسی)،
علی عبدالاحد (دفتر مطالعات حقوقی)

ویراستار ادبی:

زهرة عطاردی

گرافیک و صفحه آرایی:

آذر مهمان نواز نوروزمحلہ

واژه‌های کلیدی:

- توسعه دریامحور
- سیاست‌های کلی توسعه دریامحور
- طرح جامع توسعه دریامحور
- منطقه ساحلی
- خط مبدأ

تاریخ شروع:

۱۴۰۳/۴/۱۲

فهرست مطالب

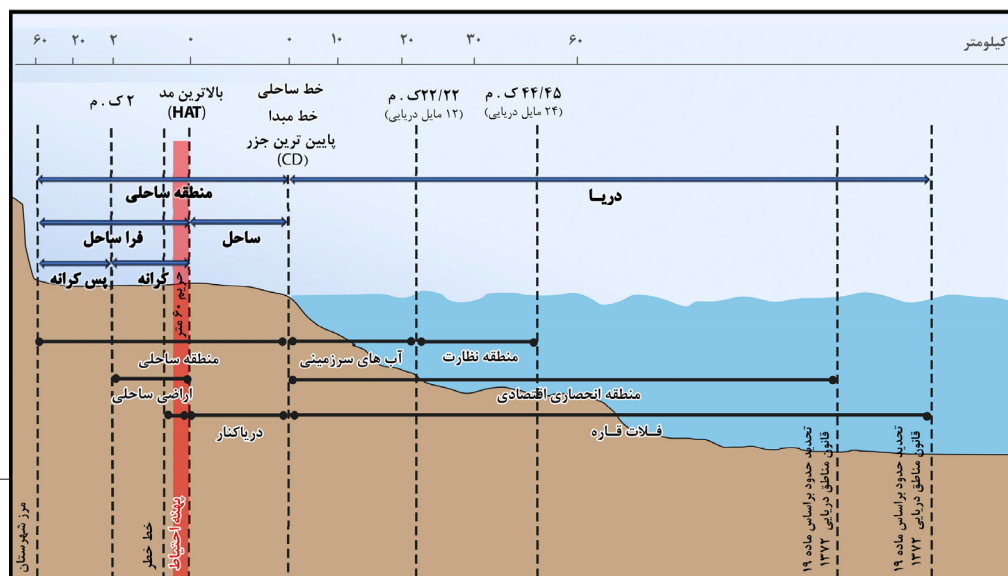
۷	چکیده
۸	خلاصه مدیریتی
۹	۱. مقدمه
۱۰	۲. پیشینه
۱۶	۳. بررسی مفاهیم معرفی شده در قوانین، مصوبات و طرح‌های توسعه مرتبط با دریا
۳۸	۴. جمع‌بندی و نتیجه‌گیری
۴۷	منابع و مأخذ

فهرست جداول

۱۰	جدول ۱. گزارش‌های مرکز پژوهش‌های مجلس مرتبط با توسعه دریامحور
۱۵	جدول ۲. قوانین/ مصوبات مرتبط با حوزه دریا از سال ۱۳۱۳ تاکنون
۱۷	جدول ۳. مفاهیم مکانی مطرح شده در قانون تعیین حدود آب‌های ساحلی و منطقه نظارت دولت در دریاها (مصوب ۱۳۱۳)
۱۹	جدول ۴. مفاهیم مکانی مطرح شده در قانون اصلاح قانون تعیین حدود آب‌های ساحلی و منطقه نظارت ایران (مصوب ۱۳۳۸)
۲۱	جدول ۵. مفاهیم مکانی مطرح شده در قانون مربوط به اراضی ساحلی (مصوب ۱۳۴۶) مجلس شورای ملی
۲۲	جدول ۶. مختصات نقاط خط مبدأ ایران (مصوب ۱۳۵۲)
۲۴	جدول ۷. مفاهیم مکانی مطرح شده در تصویب‌نامه هیئت‌وزیران به شماره ۶۷-۲/۲۵۰ (مصوب ۱۳۵۲ هیئت‌وزیران)
۲۷	جدول ۸. مفاهیم مکانی مطرح شده در قانون اراضی مستحدث و ساحلی (مصوب ۱۳۵۴) مجلس شورای ملی
۲۹	جدول ۹. مفاهیم مکانی مطرح شده در قانون توزیع عادلانه آب مصوب ۱۳۶۱ مجلس شورای اسلامی
۳۰	جدول ۱۰. مفاهیم مکانی مطرح شده در کنوانسیون ملل متحد در خصوص حقوق دریاها (قانون اساسی دریاها) (مصوب ۱۹۸۲)
۳۱	جدول ۱۱. مفاهیم مکانی مطرح شده در قانون مناطق دریایی جمهوری اسلامی ایران در خلیج فارس و دریای عمان (مصوب ۱۳۷۲ مجلس شورای اسلامی)
۳۳	جدول ۱۲. مفاهیم مکانی مطرح شده در طرح مدیریت یکپارچه مناطق ساحلی (ICZM) مصوب ۱۳۸۸ شورای عالی معماری و شهرسازی ایران
۳۴	جدول ۱۳. مفاهیم مکانی مطرح شده در طرح تدقیق مطالعات مدیریت یکپارچه نوار ساحلی (ICZM) استان هرمزگان، مصوب ۱۳۹۸ شورای برنامه‌ریزی استان هرمزگان
۳۶	جدول ۱۴. مفاهیم مکانی مطرح شده در سیاست‌های کلی توسعه دریامحور ابلاغ شده در سال ۱۴۰۲ توسط مقام معظم رهبری (مدظله العالی)
۳۷	جدول ۱۵. مفاهیم مکانی مطرح شده در برنامه جامع تحقق سیاست‌های کلی توسعه دریامحور مصوب ۱۴۰۳ هیئت‌وزیران
۴۵	جدول ۱۶. تناظر مفاهیم مطرح شده در سیاست‌های کلی توسعه دریامحور با مفاهیم مکانی حقوقی و فنی در مصوبات و اسناد فنی

فهرست شکل‌ها

شکل ۱. پروفیل شماتیک از محدوده‌های تعریف شده در قانون تعیین حدود آب‌های ساحلی و منطقه نظارت دولت در دریاها (مصوب مجلس شورای ملی، ۱۳۱۳).....	۱۸
شکل ۲. پروفیل شماتیک از محدوده‌های تعریف شده در قانون اصلاح قانون تعیین حدود آب‌های ساحلی و منطقه نظارت دولت در دریاها (مجلس شورای ملی ۱۳۳۸).....	۲۰
شکل ۳. پروفیل شماتیک از محدوده‌های تعریف شده در قانون مربوط به اراضی ساحلی (مصوب مجلس شورای ملی ۱۳۴۶).....	۲۱
شکل ۴. خط مبدأ سرزمینی ایران (مصوب ۱۳۵۲).....	۲۴
شکل ۵. مقایسه خط مبدأ و پایین‌ترین حد جزر در استان هرمزگان.....	۲۵
شکل ۶. پروفیل شماتیک از خط مبدأ تعریف شده در تصویب‌نامه هیئت‌وزیران به شماره ۶۷-۲/۲۵۰ (۱۳۵۲).....	۲۶
شکل ۷. پروفیل شماتیک از محدوده‌های تعریف شده در قانون اراضی مستحدث و ساحلی (مجلس شورای ملی مصوب ۱۳۵۴).....	۲۸
شکل ۸. پروفیل شماتیک از محدوده‌های تعریف شده در کنوانسیون ملل متحد در خصوص حقوق دریاها (قانون اساسی دریاها).....	۳۰
شکل ۹. پروفیل شماتیک از محدوده‌های تعریف شده در قانون مناطق دریایی جمهوری اسلامی ایران در خلیج فارس و دریای عمان (مصوب مجلس شورای اسلامی ۱۳۷۲).....	۳۲
شکل ۱۰. پروفیل شماتیک از محدوده‌های تعریف شده در تدقیق مطالعات مدیریت یکپارچه نوار ساحلی (ICZM) استان هرمزگان (شورای برنامه‌ریزی استان هرمزگان ۱۳۹۸).....	۳۵
شکل ۱۱. پروفیل شماتیک از محدوده‌های تعریف شده در برنامه جامع تحقق سیاست‌های کلی توسعه دریامحور (مصوب ۱۴۰۳ هیئت‌وزیران).....	۳۸
شکل ۱۲. پروفیل شماتیک از محدوده‌های تعریف شده در قوانین و مقررات مصوب جمهوری اسلامی ایران.....	۴۰
شکل ۱۳. پروفیل شماتیک از تلفیق محدوده‌های تعریف شده در قوانین و مقررات مصوب جمهوری اسلامی ایران و طرح ICZM استان هرمزگان در جهت شناسایی مفاهیم سیاست‌های کلی توسعه دریامحور.....	۴۱
شکل ۱۴. پروفیل شماتیک از مفاهیم پیشنهادی مکانی مرتبط با سیاست‌های کلی توسعه دریامحور با استفاده از قوانین و طرح‌های مصوب موجود.....	۴۲

تبیین و تطبیق مفاهیم فضایی (کالبدی) در سیاست‌های کلی توسعه دریامحور

«تعاریف، نقشه‌ها و نمودارها در این گزارش به منظور تبیین مفاهیم فضایی و کالبدی در توسعه دریامحور ارائه شده و سندیت آنها صرفاً با استناد به اصل قوانین احراز می‌شود»

چکیده

از سیاست‌های ابلاغ شده اخیر توسط مقام معظم رهبری (مدظله العالی)، «سیاست‌های کلی توسعه دریامحور» می‌باشد که در سال ۱۴۰۲ ابلاغ شده است. در این سیاست، به مفاهیمی فضایی نظیر دریا، ساحل، فراساحل، کرانه و پس کرانه و لزوم تدوین طرح جامع توسعه دریامحور با پهنه‌بندی دریا، کرانه و پس کرانه اشاره شده است. سابقه قانونگذاری در خصوص مفاهیم مکانی مرتبط با پهنه آبی و دریا در کشور به حدود ۹۰ سال پیش و تصویب «[قانون تعیین حدود آب‌های ساحلی و منطقه نظارت دولت در دریاها](#)» به سال ۱۳۱۳ بازمی‌گردد که در این ۹۰ سال، با وضع قوانین متعدد، ادبیات و مفاهیم متعددی در تعریف مکان‌ها و پهنه‌های دریایی و ساحلی مورد استفاده قرار گرفته‌اند؛ از تلاش‌های صورت گرفته در حوزه مدیریت یکپارچه مناطق ساحلی، تهیه «طرح مدیریت یکپارچه مناطق ساحلی» در کشور بوده که مفاهیم به کار رفته در این طرح نیز در این گزارش مورد بررسی قرار گرفته است.

در این گزارش، با مروری بر سوابق تقنینی مرتبط با پهنه‌های آبی و اراضی مجاور آنها و بررسی مفاهیم مورد استفاده در طرح تخصصی مدیریت یکپارچه مناطق ساحلی، مفاهیم فضایی متناظر با ادبیات به کار رفته در سیاست‌های کلی توسعه دریامحور احصا شده و در نهایت، تعریف فضایی برای هر یک از عبارات دریا، ساحل، فراساحل، کرانه و پس کرانه منطبق با قوانین و مصوبات و طرح‌های تخصصی حوزه دریا تدوین و ارائه شده است.

■ بیان / شرح مسئله

ایران با موقعیت ممتاز جغرافیایی و قرار داشتن بین دو دریا و بر خور داری از هزاران کیلومتر سواحل و نیز جزایر و ظرفیت‌های فراوان بر زمین مانده، نیاز دارد با حضور مؤثر در ساحل، فراساحل، دریا و اقیانوس و بهره‌گیری از آن به‌عنوان یک پیشران و محور توسعه، برای احراز جایگاه شایسته منطقه‌ای و جهانی در عرصه استفاده از ظرفیت‌های دریا اقدام کند. خوشبختانه استفاده از ظرفیت‌های دریا در سال‌های اخیر در فرایندهای توسعه‌ای کشور، جایگاه قابل توجهی پیدا کرده؛ از سیاست‌های ابلاغ شده اخیر توسط مقام معظم رهبری (مدظله العالی) «سیاست‌های کلی توسعه دریامحور» می‌باشد که در سال ۱۴۰۲ ابلاغ شده است. در این سیاست به مفاهیم فضایی نظیر دریا، ساحل، فراساحل، کرانه و پس کرانه و لزوم تدوین طرح جامع توسعه دریامحور با پهنه‌بندی دریا، کرانه و پس کرانه اشاره شده است. از دیگر موارد راهبردی در خصوص اقتصاد دریامحور می‌توان به فصل ۱۲ قانون برنامه هفتم پیشرفت مصوب سال ۱۴۰۳ و برنامه جامع تحقق سیاست‌های کلی توسعه دریامحور مصوب سال ۱۴۰۳ اشاره کرد.

■ نقطه نظرات / یافته‌های کلیدی

با بررسی قوانین، طرح‌ها، مصوبات مرتبط با توسعه دریامحور و پهنه‌های فضایی مرتبط با آن، به نظر می‌رسد به‌رغم وجود سابقه قریب به یک قرن در خصوص قوانین مرتبط با پهنه‌های آبی و دریایی، ایجاد ادبیات مشترک میان قوانین و مقررات موجود و مفاهیم «سیاست‌های کلی توسعه دریامحور»، در جهت عملیاتی کردن مفاهیم فضایی مطرح شده در این سیاست‌ها ضروری است.

در سیاست‌های کلی توسعه دریامحور، عبارت‌هایی مورد استفاده قرار گرفته‌اند که به‌رغم اینکه به‌نظر رایج و مصطلح هستند، اما برای کاربست آن در سطوح اجرایی به‌لحاظ قانونی و فنی، نیازمند تعریف و یا تدقیق است. به‌عنوان مثال، مفهوم کرانه، پس کرانه، ساحل و ... اگرچه به‌لحاظ عرفی و ذهنی رایج تلقی می‌شود، اما از نظر قانونی و مکانی، دارای تعریف مشخصی نمی‌باشند. تعدد استفاده از مفاهیم فضایی در طرح‌های تهیه شده در خصوص سواحل جنوبی کشور نظیر سند توسعه سواحل مکران، طرح مطالعات مکان‌یابی سکونتگاه‌های ساحلی، طرح مدیریت یکپارچه نواحی ساحلی استان‌های هرمزگان و سیستان و بلوچستان و سایر اسناد مشابه بیانگر عدم وجود تعاریف واحد و ادبیات یکپارچه در خصوص مفاهیم فضایی و مکانی در حوزه مناطق هم‌جوار دریا است. لذا در این گزارش سعی شده با استفاده از مفاهیم قانونی و فنی، تعریف مشخصی از عبارت‌های به‌کار برده شده در سیاست‌های کلی توسعه دریامحور ارائه شود. این تعاریف، لزوماً به‌معنی ارائه تعریف جدید از محدوده نیست، بلکه سعی شده با استفاده از مفاهیم قانونی و فنی موجود، ادبیات واحدی برای تعریف مفاهیم تدوین شود.

گفتنی است، با توجه به تفاوت ماهوی و ویژگی‌های فنی میان سایر پهنه‌های آبی در کشور نظیر دریاچه خزر، دریاچه ارومیه و ... با دریای عمان و خلیج فارس که مرتبط با آب‌های آزاد هستند و تأکید برنامه هفتم پیشرفت بر سکونت ۸ درصد جمعیت در افق طرح در سواحل جنوبی، تأکید این گزارش بر مفاهیم مرتبط با خلیج فارس و دریای عمان است و نتایج نهایی تدقیق مفاهیم مرتبط، مربوط به سواحل جنوب کشور خواهد بود.

در سیاست‌های کلی توسعه دریامحور، با تهیه طرح جامع توسعه دریامحور به پهنه‌بندی دریا، کرانه و پس کرانه صراحتاً اشاره شده و در سایر بندها نیز عبارات ساحل و فراساحل نیز مورد تعریف قرار گرفته‌اند. به‌منظور تهیه طرح عملیاتی برای تحقق این سیاست‌ها، تعریف فضایی و مکانی این عبارات در انطباق با قوانین و مقررات مصوب و اسناد تخصصی و فنی در حوزه مطالعات دریایی از ضروریات است. در این گزارش، با مرور انواع مفاهیم حقوقی و فنی - از سال ۱۳۱۳ تاکنون - در ارتباط با تعریف پهنه‌ها، نقاط و مفاهیم مکانی مرتبط با دریا و پهنه‌های مجاور آن، کلیه مفاهیم فضایی مکانی مورد اشاره در «سیاست‌های کلی توسعه دریامحور» با استفاده از قوانین و مصوبات موجود و تکمیل آنها با استفاده از طرح‌های مصوب مرتبط با پهنه‌های ساحلی، احصا و معرفی شده است.

بر این اساس، پهنه قابل برنامه‌ریزی در سیاست‌های کلی توسعه دریامحور به دو پهنه کلی «دریا» و «منطقه ساحلی» قابل تقسیم هستند. نقطه‌ای با عنوان «پایین‌ترین جزر» که در ادبیات جهانی با (LAT) و یا (CD) شناخته می‌شود و حدفاصل منطقه ساحلی و دریاست. براساس یافته‌های این پژوهش، در پهنه دریا، محدوده‌های «آب‌های سرزمینی»، «منطقه نظارت»، «منطقه انحصاری اقتصادی» و «فلات قاره» استقرار یافته‌اند و نحوه استفاده و برخورد حقوقی در این پهنه‌ها براساس قوانین مصوب جمهوری اسلامی ایران (که در متن گزارش به آنها اشاره می‌شود) خواهد بود. در پهنه دریا، مفهوم «خط مبدأ» برای تعریف انواع پهنه‌ها مورد استفاده قرار می‌گیرد. پهنه «منطقه ساحلی» به زیر پهنه «ساحل» و «فراساحل» تقسیم می‌شود؛ پهنه فراساحل، خود به دو زیر پهنه «کرانه» و «پس کرانه» تقسیم می‌شود. در محدوده «کرانه» دو پهنه «حریم دریا» و «پهنه احتیاط» نیز قرار گرفته‌اند. مفاهیم مورد استفاده در تعریف این پهنه‌ها عبارتند از «اراضی ساحلی»، «خط خطر» و «مرز شهرستان».

۱. مقدمه

اصولاً هم‌جواری با آب و پهنه‌های آبی به لحاظ اقتصادی، جغرافیای سیاسی (ژئوپولیتیک) و ... به عنوان یک مزیت برای هر کشور محسوب می‌شود. به این ترتیب که در اغلب کشورهای هم‌جوار با آب، بخش زیادی از مجموعه‌های سکونتی و فعالیتی به عنوان قطب‌های رشد و توسعه کشور در جوار آب استقرار یافته‌اند؛ لذا موقعیت جمهوری اسلامی ایران در جوار پهنه‌های آبی در شمال و جنوب کشور شرایط ویژه‌ای را از این نظر در جغرافیای بین‌الملل برای آن به ارمغان آورده است.

استفاده از ظرفیت‌های ناشی از دریا در سال‌های اخیر در فرایندهای توسعه‌ای کشور، جایگاه قابل توجهی پیدا کرده که از جمله آن می‌توان به فصل ۱۲ [قانون برنامه هفتم پیشرفت \(مصوب سال ۱۴۰۳\)](#) و برنامه جامع تحقق سیاست‌های کلی توسعه دریامحور (مصوب سال ۱۴۰۳) اشاره کرد. در سیاست‌های کلی توسعه دریامحور آمده «دریاها و به خصوص دریاهای آزاد و اقیانوس‌ها از مواهب الهی و ذخایر و منابع سرشاری برای زمینه‌سازی رشد علم و فناوری، افزایش کار و ثروت، تأمین نیازهای حیاتی و تولید اقتدار و بستر مناسبی برای تمدن‌سازی می‌باشند». ایران با موقعیت ممتاز جغرافیایی و قرار داشتن بین دو دریا و برخورداری از هزاران کیلومتر سواحل و نیز جزایر و ظرفیت‌های فراوان بر زمین مانده، لازم است با حضور مؤثر در ساحل، فراساحل، دریا و اقیانوس و بهره‌گیری از آن به عنوان یک پیشران و محور توسعه کشور، برای احراز جایگاه شایسته منطقه‌ای و جهانی در بهره‌گیری از دریا اقدام کند. با بررسی قوانین، طرح‌ها، مصوبات مرتبط با توسعه دریامحور و پهنه‌های فضایی مرتبط با آن، به نظر می‌رسد به رغم وجود سابقه قریب به یک قرن در خصوص قوانین مرتبط با پهنه‌های آبی و دریایی، ایجاد ادبیات مشترک میان قوانین و مقررات موجود و مفاهیم «سیاست‌های کلی توسعه دریامحور» ضروری است.

در سیاست‌های کلی توسعه دریامحور [۱]، عبارت‌هایی مورد استفاده قرار گرفته که به رغم اینکه به نظر رایج و مصطلح هستند، اما برای کاربری آن در سطوح اجرایی به لحاظ قانونی و فنی، نیازمند تعریف و یا تدقیق است. به عنوان مثال، مفهوم کرانه، پس کرانه، ساحل و ... به لحاظ قانونی و مکانی، دارای تعریف مشخصی نمی‌باشند. تعدد استفاده از مفاهیم در طرح‌های تهیه شده در خصوص سواحل جنوبی کشور نظیر سند توسعه سواحل

مکران، طرح مطالعات مکان‌یابی ۲۷ سکونتگاه ساحلی، طرح مدیریت یکپارچه نواحی ساحلی استان‌های هرمزگان و سیستان و بلوچستان و ... نشان‌دهنده نبود تعاریف واحد و ادبیات یکپارچه در خصوص مفاهیم فضایی و مکانی در حوزه مناطق هم‌جوار دریاست. لذا در این گزارش سعی شده با استفاده از مفاهیم قانونی و فنی، تعریف مشخصی از عبارات‌های به کار برده شده در سیاست‌های کلی توسعه دریامحور ارائه شود. این تعاریف، لزوماً به معنی ارائه تعریف جدید از محدوده نیست، بلکه سعی شده با استفاده از مفاهیم قانونی و فنی موجود، ادبیات واحدی برای تعریف مفاهیم تدوین شود.

در این گزارش با مرور انواع مصوبات و قوانین مرتبط با پهنه‌های متصل به دریا، تعریف مکانی و عملیاتی برای واژه‌های به کار رفته در «سیاست‌های کلی توسعه دریامحور» پیشنهاد شده است. لازم به توضیح و تأکید است در این گزارش، بررسی قوانین و مقررات، صرفاً به منظور استخراج مفاهیم فضایی و مکانی به کار رفته در این قوانین است و به هیچ عنوان محتوای حقوقی قوانین مورد بررسی قرار نخواهد گرفت. به علاوه در این گزارش، تأکید بر روی مفاهیم مرتبط با دریای عمان و خلیج فارس است. با توجه به تفاوت ماهوی و ویژگی‌های فنی میان سایر پهنه‌های آبی در کشور نظیر دریاچه خزر، دریاچه ارومیه و ... با دریای عمان و خلیج فارس که مرتبط با آب‌های آزاد هستند و تأکید قانون **برنامه هفتم پیشرفت** بر سکونت ۸ درصد جمعیت در افق طرح در سواحل جنوبی، تأکید این گزارش بر روی مفاهیم مرتبط با خلیج فارس و دریای عمان بوده و نتایج نهایی تدقیق مفاهیم مرتبط، مربوط به دریای عمان و خلیج فارس است.

۲. پیشینه

۱-۲. سوابق مطالعاتی در مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی

مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی هم‌سو با تأکیدات مقام معظم رهبری (مدظله العالی) در لزوم توجه و توسعه دریایی و توجه به گنج نهفته مکران گزارش‌هایی در این حوزه تهیه و تدوین کرده؛ که در جدول به اجمال به آنها اشاره شده است.

جدول ۱. گزارش‌های مرکز پژوهش‌های مجلس مرتبط با توسعه دریامحور

عنوان گزارش	کد مسلسل	تاریخ انتشار	دفتر مطالعات
توسعه دریامحور و اقتصاد دریا، ضرورتی بی‌بدیل در تحقق اقتصاد پویا و مقاوم کشور	۱۷۸۰۸	۱۴۰۰/۰۶/۲۹	مطالعات زیربنایی
نقش و جایگاه صنایع دریایی در اقتصاد ایران (با نگاهی به احکام قانون برنامه ششم توسعه و راهکارهای اجرایی دستیابی به اهداف صنایع دریایی)	۱۵۸۱۰	۱۳۹۷/۰۱/۱۸	مطالعات انرژی، صنعت و معدن
ارزیابی برنامه راهبردی صنایع دریایی افق ۱۴۰۴	۱۵۳۹۵	۱۳۹۶/۰۳/۱۰	مطالعات انرژی، صنعت و معدن
بررسی مزیت‌های منطقه‌ای سواحل مکران با رویکرد اقتصاد مقاومتی	۱۴۳۳۲	۱۳۹۴/۰۴/۲۱	مطالعات زیربنایی
بررسی قابلیت‌های منطقه‌ای مبتنی بر اقتصاد دریامحور ۱. کشاورزی و استحصال آب	۱۴۲۲۲	۱۳۹۴/۰۳/۱۰	مطالعات زیربنایی

عنوان گزارش	کد مسلسل	تاریخ انتشار	دفتر مطالعات
بررسی قابلیت‌های منطقه‌ای مبتنی بر اقتصاد دریامحور ۳. بخش‌های صنعت و انرژی	۱۴۲۲۴	۱۳۹۴/۰۳/۱۰	مطالعات زیربنایی
بررسی قابلیت‌های منطقه‌ای مبتنی بر اقتصاد دریامحور ۴. تجارت، بنادر و کشتی‌رانی	۱۴۲۵۹	۱۳۹۴/۰۲/۲۹	مطالعات زیربنایی
بررسی قابلیت‌های منطقه‌ای مبتنی بر اقتصاد دریامحور ۵. بخش گردشگری	۱۴۲۶۰	۱۳۹۴/۰۲/۲۸	مطالعات زیربنایی
مکران، مروارید پنهان کویر	۱۴۲۵۶	۱۳۹۴/۰۲/۲۸	مطالعات اقتصادی
اظهار نظر کارشناسی درباره: «طرح تأسیس سازمان‌های استانی توسعه عمران دریا و سواحل»	۱۳۸۹۰	۱۳۹۳/۰۷/۰۱	مطالعات زیربنایی
اظهار نظر کارشناسی درباره: «طرح اصلاح بند «د» ماده (۲) قانون اراضی مستحدث و ساحلی»	۱۳۳۵۳	۱۳۹۲/۰۹/۱۷	مطالعات زیربنایی

مأخذ: استنتاج نگارندگان.

گزارش «توسعه دریامحور و اقتصاد دریا، ضرورتی بی‌بدیل در تحقق اقتصاد پویا و مقاوم‌تی کشور» (شماره مسلسل ۱۷۸۰۸) نیز ضمن تعریف اقتصاد دریامحور با توضیح «استفاده پایدار از ظرفیت منابع و گستره‌های آبی اعم از اقیانوس‌ها، دریاها، دریاچه‌ها و جزایر برای رشد اقتصادی، بهبود وضعیت معیشت و ایجاد اشتغال و در نهایت افزایش تولید ناخالص داخلی»، بیان می‌کند که حوزه اقتصاد دریا فراتر از مواردی از قبیل شیلات و گردشگری دریایی است و مستلزم ظهور و حمایت از صنایع مرتبط با آب و دریا و از جمله حمل‌ونقل دریایی، گردشگری دریایی، انرژی‌های تجدیدپذیر، آبی‌پروری و شیلات، بیوتکنولوژی دریایی، زیست‌هواشناسی و معدن‌کاری دریایی است. در نهایت نیز الزامات اساسی در تحقق توسعه و اقتصاد دریامحور را با ۱۲ گزاره ۱. توجه به موضوعات و محورهای کلیدی توسعه دریامحور، ۲. توجه به توان اکولوژیک در برنامه‌ریزی‌های توسعه، ۳. توجه به اقلیم مناطق و نواحی ساحلی، ۴. توجه به ظرفیت‌های حمل‌ونقل دریایی، ۵. توجه به اصول مدیریت یکپارچه مناطق ساحلی (ICZM)، ۶. توجه به نوآوری در حوزه دریایی، ۷. استفاده از تجربیات جهانی، ۸. توجه به منابع انسانی و پشتوانه‌های تخصصی، ۹. مشارکت دادن به جامعه محلی در تصمیم‌گیری‌ها، ۱۰. توجه به تسهیل امور سرمایه‌گذاری داخلی و خارجی، ۱۱. توجه به حوزه پر ظرفیت گردشگری دریایی و ۱۲. توجه به بنادر کوچک تجویز می‌کند.

گزارش «ارزیابی برنامه راهبردی صنایع دریایی افق ۱۴۰۴» (شماره مسلسل ۱۵۳۹۵)، با تمرکز بر روش‌شناسی برنامه راهبردی صنایع دریایی افق ۱۴۰۴، به تحلیل و بررسی سند مذکور پرداخته و بیان می‌کند برنامه راهبردی صنایع دریایی نخستین گام در جهت تبیین اهمیت و جایگاه صنعت دریایی در کشور است. در این برنامه سعی شده با شبیه‌سازی تقاضای مؤثر بازار، ارزش اقتصادی بازار صنایع دریایی برآورد و وضعیت کشور جهت استفاده حداکثری از آن تجزیه و تحلیل شود. دلایل توجیهی تهیه‌کنندگان این برنامه در استفاده از این روش کمبود آمار و اطلاعات و عدم همکاری طرف‌های تقاضا بوده است. براساس اهداف این سند و در صورت جذب کامل بازار صنعت دریایی به داخل، حدود پنجاه هزار شغل مستقیم و بیش از دویست هزار شغل غیرمستقیم ایجاد شده و مشکل اشتغال در سواحل کمتر توسعه‌یافته می‌تواند بهبود یابد. از سوی دیگر، با توجه به اینکه این سند فقط به صنعت دریایی در حوزه ساخت و تعمیر انواع کشتی و سکوها فراساحل متمرکز است، پیشنهاد می‌شود نام سند به صورت «برنامه راهبردی صنعت دریایی» اصلاح شود. در نهایت نیز مهم‌ترین مشکل در اجرایی شدن آن را موضوع تأمین مالی توسط نظام بانکی و صندوق توسعه ملی دانسته که در سند فعلی فاقد ضمانت اجرایی لازم و نیازمند مصوبه هیئت وزیران و یا حسب مورد

مجلس شورای اسلامی است.

گزارش «نقش و جایگاه صنایع دریایی در اقتصاد ایران (با نگاهی به احکام قانون برنامه ششم توسعه و راهکارهای اجرایی دستیابی به اهداف صنایع دریایی)» (شماره مسلسل ۱۵۸۱۰) ضمن تأکید بر اهمیت دریا و الزام برنامه‌ریزی دقیق، عزم ملی و همه‌جانبه دستگاه‌ها و نهاد‌های مرتبط برای بهره‌مندی از آن، بیان می‌کند در سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی و برنامه ششم توسعه رویکرد اقتصاد دریامحور مورد تأکید قرار گرفته و جهت‌گیری این احکام بیشتر به سمت تقویت نقش استان‌های ساحلی و جزایر کشور، توسعه سواحل جنوبی با تأکید بر سواحل مکران، توسعه بازارهای دریایی و اولویت دادن به حوزه‌های راهبردی صنعتی با رویکرد افزایش ضریب نفوذ فناوری‌های پیشرفته است. از این رو، لازمه دستیابی به اهداف سیاستی مندرج در سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی و برنامه ششم توسعه، اصلاح و تکمیل زیرساخت‌های نهادی حوزه دریا از جمله تعیین اولویت برای صنایع دریایی در قالب بودجه‌های سنواتی، سرمایه‌گذاری و توسعه ظرفیت‌ها در بخش‌های دارای مزیت، تقویت شرکت‌های دانش‌بنیان در حوزه صنایع دریایی و ... خواهد بود.

گزارشی دیگر با عنوان «بررسی مزیت‌های منطقه‌ای سواحل مکران با رویکرد اقتصاد مقاومتی» (شماره مسلسل ۱۴۳۳۲)، ضمن توجه به توان‌های محیطی ایران با رویکرد اقتصاد دریامحور و برپایه اقتصاد مقاومتی، تلاش می‌کند با توجه به ظرفیت‌های اکولوژیک سواحل مکران، نیازمندی‌های بلندمدت توسعه‌ای، راهکارهای تلفیقی که متضمن کاهش تضاد منافع بین‌بخشی است را بررسی و همچنین تعارضات مابین بهره‌برداران دولتی و خصوصی، شرایط حفظ منابع موجود و بهره‌برداری بهینه در این سواحل برای توسعه پایدار را ارائه کند. همچنین، توجه به رشد اقتصادی-اجتماعی منطقه مکران به منظور بهره‌برداری عقلایی با هدف تقویت ظرفیت‌های توسعه‌ای سواحل آن، به همراه بهره‌مندی عموم مردم ایران از این منطقه، مورد توجه قرار گرفته است. هدف این پژوهش تحلیلی مبتنی بر استعدادهای سواحل مکران با محوریت اقتصاد دریامحور و با رویکرد اقتصاد مقاومتی با زمینه‌های منابع آب، کشاورزی، فعالیت‌های شیلات، گردشگری و تجارت است. در این گزارش سعی شده تا این منطقه به تفکیک سه شهرستان جاسک، کنارک و چابهار از لحاظ توان‌های محیطی، فرهنگی و جمعیتی با موضوعات فوق مورد بررسی قرار گیرد و زمینه‌های تولید ثروت در آن مطالعه شود.

گزارش «مکران، مروارید پنهان کویر» (شماره مسلسل ۱۴۲۵۶)، با مروری اجمالی بر تاریخ و وضعیت جغرافیایی اقتصادی منطقه مکران، همایش‌ها، طرح‌ها، کتب و سندهای مکتوب درباره مکران و سواحل آن را بررسی می‌کند. نویسنده ذیل بندهای طرح‌های مطالعاتی و کتاب‌ها، ضمن برشماری پژوهش‌ها و اسناد پیرامون موضوع، چکیده‌ای از مهم‌ترین اسناد را ارائه می‌دهد. همچنین ذیل بند مقالات، با تقسیم کردن اسناد پژوهشی در ۱۰ گروه، مقالات مرتبط با موضوع را معرفی و همچون بخش پیشین، نکات و نتیجه‌گیری‌های مهم‌ترین آنها را بیان کرده است.

گزارش «بررسی قابلیت‌های منطقه‌ای مبتنی بر اقتصاد دریامحور ۱. کشاورزی و استحصال آب» (شماره مسلسل ۱۴۲۲۲)، نخستین یادداشت از سلسله گزارش‌های پنج‌گانه بررسی قابلیت‌های منطقه‌ای مبتنی بر اقتصاد دریامحور است. در این گزارش تأکید شده که استفاده از آب شور و لب شور در کشورهای مختلف دنیا امری متداول است؛ کشت گیاهان مقاوم به شوری و صادرات محصولات نظیر جلبک توسط کشوری مانند کره جنوبی، حکایت از کشت گیاهان مناسب با آب شور دریا دارد که موفقیت در امر اشتغال و درآمد را برای این نوع کشورها دربرداشته است. از آنجاکه ایران در کمربند خشک جهانی واقع شده و منابع آب شیرین محدود دارد، استفاده از آب دریا برای فعالیت‌های کشاورزی و شیرین‌سازی آب از مهم‌ترین برنامه‌های توسعه‌ای به‌شمار می‌رود. در این گزارش با بهره‌مندی از تجربیات سایر کشورهای منطقه و جهان، سعی شده به امکان استفاده از آب دریای خزر، خلیج فارس و دریای عمان در جهت توسعه کشاورزی پرداخته شود. افزون بر آن به موضوع شیرین‌سازی آب دریا و ایجاد کارخانه‌های آب شیرین‌کن در ایران و کشورهای حوزه خلیج فارس و دریای عمان و خزر پرداخته شده و هزینه تولید یک مترمکعب آب شیرین

در ایران با سایر کشورها مقایسه شده است.

گزارش «بررسی قابلیت‌های منطقه‌ای مبتنی بر اقتصاد دریامحور ۳. بخش‌های صنعت و انرژی» (شماره مسلسل ۱۴۲۲۴)، سومین یادداشت از سلسله گزارش‌های پنج‌گانه بررسی قابلیت‌های منطقه‌ای مبتنی بر اقتصاد دریامحور است. در این گزارش بیان شده که صنایع دریایی شاخه‌ای از صنایع است که در چارچوب فراوری و تولید محصولات متکی بر دریا و سواحل آن تعریف می‌شود. این صنایع می‌توانند گروه‌های کشتی‌سازی، خدمات بندری، شیلات و ماهی‌گیری، محصولات پتروشیمی، انرژی (نفت، گاز، برق) و سایر صنایع مانند انرژی‌های نو را دربرگیرد. سازمان‌های مرتبط با صنایع دریایی در ایران را نیز می‌توان شامل آموزشگاه‌های دریایی، وزارت دفاع و صنایع نظامی، انجمن‌های گردشگری دریایی، شرکت‌های مشاوره و مهندسی دریایی، پژوهشگاه‌های دریایی، شیلات، بنگاه‌های رده‌بندی و بازرسی دریایی، بنادر و کشتی‌رانی، مناطق ویژه اقتصادی دریایی، شرکت‌های ترابری و خدمات بازرگانی، شرکت‌های نفتی دریایی و مراکز صنعتی دریایی ایران دانست. در این گزارش صنایع دریایی به ۶ صنعت نظیر صنایع فراساحل (اکتشاف، استخراج، تولید و انتقال مواد نفتی و گازی به خشکی یا شناور)، صنایع زیرساخت‌های کشتی‌رانی (برای جابه‌جایی بار و مسافر از طریق دریا)، صنایع مربوط به بنادر و ترمینال‌های بندری (زیرساخت‌های تخلیه، بارگیری و انبارش کالا)، صنایع شیلات (صید، انبارش، انتقال و تخلیه آبزیان دریایی)، صنایع زیرساخت‌های توریسم و گردشگری دریایی و صنایع انرژی‌های نو (تولید برق از امواج دریا و توربین‌های بادی نصب شده در دریا) تقسیم شده است. در ادامه به تشریح وضعیت هریک از صنایع مذکور در ایران و منطقه و تجربیات سایر کشورها در این زمینه پرداخته شده و سپس به مسائل و مشکلات هریک از این صنایع در ایران اشاره گردیده و در پایان نیز ضمن تحلیل SWOT، راهکارهای مشکلات ارائه شده است.

گزارش «بررسی قابلیت‌های منطقه‌ای مبتنی بر اقتصاد دریامحور ۴. تجارت، بنادر و کشتی‌رانی» (شماره مسلسل ۱۴۲۵۹) چهارمین یادداشت از سلسله گزارش‌های پنج‌گانه بررسی قابلیت‌های منطقه‌ای مبتنی بر اقتصاد دریامحور است. این گزارش اظهار می‌کند حدود یک‌سوم مرزهای کشور را مرزهای آبی دریایی تشکیل می‌دهد، لذا نمی‌توان به فعالیت‌های بندری و کشتی‌رانی بی‌توجه بود؛ زیرا برای کشوری که مرزهای طولانی آبی دارد و دسترسی به آب‌های آزاد برای آن امکان‌پذیر بوده، رونق کشتی‌رانی و تجارت دریایی ضروری است. از این رو، باید به نقاط ضعف و قوت این بخش توجه کامل شود تا با برنامه‌ریزی صحیح بتوان از جایگاه واقعی دریاهای خلیج فارس، عمان و خزر بهترین استفاده را کرد. در حالی که سهم دریا از تولید ناخالص داخلی در کشورهای ساحلی پیشرفت مانند اتحادیه اروپا ۵۰ درصد است، این موضوع در ایران مغفول مانده، لذا لزوم افزایش سهم دریا از تولید ناخالص داخلی با توجه به سیاست دریامحوری، باید از مهم‌ترین دل‌مشغولی‌های مسئولان نظام باشد که با برنامه‌ریزی می‌توان به اهداف آن دست یافت. این در حالی است که ظرفیت‌های عظیمی برای ترانزیت کالای کشورهای آسیای میانه از بنادر ایران وجود دارد که از این ظرفیت‌ها به‌طور کامل استفاده نمی‌شود. همچنین گزارش سعی داشته به موضوع فعالیت‌های بندری کشور و مقایسه آنها با بنادر کشورهای حوزه خلیج فارس، دریای عمان و خزر پرداخته و برای بهبود فعالیت‌های بندری و کشتی‌رانی، برنامه‌ریزی راهبردی ارائه دهد.

گزارش «بررسی قابلیت‌های منطقه‌ای مبتنی بر اقتصاد دریامحور ۵. بخش گردشگری» (شماره مسلسل ۱۴۲۶۰) پنجمین یادداشت از سلسله گزارش‌های پنج‌گانه بررسی قابلیت‌های منطقه‌ای مبتنی بر اقتصاد دریامحور است. این گزارش بیان می‌کند رونق بخش گردشگری و استفاده مطلوب از امکانات موجود، یکی از مباحث اصلی و مهم کشورهای توسعه‌یافته و در حال توسعه است. ایران نیز از نظر داشتن منابع طبیعی گردشگری جزء ۵ کشور اول جهان قلمداد می‌شود و با توجه به داشتن جاذبه‌های تاریخی، فرهنگی و طبیعی از جایگاه خاصی برای جذب گردشگر داخلی و خارجی برخوردار است. دریای خزر، خلیج فارس و دریای عمان ۳ نقطه آبی در سرزمین ایران به‌شمار می‌آیند که از استعداد گردشگری دریایی ویژه‌ای برخوردارند. این گزارش در تلاش است با شناسایی توان‌های محیطی سواحل خلیج فارس، دریای عمان و خزر، به قابلیت‌های گردشگری آنها در بخش سواحل ایران اشاره کرده و یک مقایسه تطبیقی از نظر امکانات و تجهیزات موجود گردشگری

کشورمان با سایر کشورهای منطقه و جهان به عمل آورد. در پایان نیز با بهره‌گیری از تحلیل راهبردی، به ارائه راهکارهای مناسب برای رونق بخشیدن به صنعت گردشگری پرداخته است.

گزارش اظهار نظر کارشناسی درباره «طرح اصلاح بند «د» ماده (۲) قانون اراضی مستحدث و ساحلی» (شماره مسلسل ۱۳۳۵۳)، اظهار می‌دارد پرداختن به اراضی مستحدث و ساحلی، موضوعی است که از سال ۱۳۱۳ به بعد مورد توجه قانونگذاران قرار گرفته است. گزارش مذکور توضیح می‌دهد قوانین مختلف در این حوزه اغلب با اجراهای ناقص، تخلفات قانونی، زمین خواری، تخریب محیط زیست و سوءاستفاده‌های مالی همراه بوده‌اند. این گزارش بر لزوم رویکردی جامع و یکپارچه در مدیریت سواحل تأکید می‌کند، چراکه فعالیت‌ها و تعارضات بهره‌برداران مختلف در سواحل نیازمند نظارت و مدیریت پیوسته است تا از تخریب و آسیب‌های بیشتر جلوگیری شود. این طرح پیشنهادی شامل تغییر در خط حریم اراضی ساحلی و بهره‌برداری از سواحل به‌ویژه در مناطق جنوب کشور است که می‌تواند در کنار رفع مشکلات، زمینه فساد را نیز فراهم کند. در عین حال، این گزارش بر ضرورت تنظیم قوانین شفاف و دقیق تأکید دارد تا امکان سوءاستفاده به حداقل برسد. مدیریت سواحل باید به گونه‌ای باشد که علاوه بر بهره‌برداری مناسب از منابع، فشارهای وارده بر این مناطق کنترل شود. همچنین، با توجه به اینکه ایران در برخی کنوانسیون‌های بین‌المللی مرتبط با مدیریت سواحل عضو است، باید استانداردهای بین‌المللی در این زمینه رعایت شود. برای بهبود وضعیت، نیاز به تدوین قانون جامع مدیریت سواحل است که مطابق مصوبه شورای عالی معماری و شهرسازی در سال ۱۳۹۱، ابعاد زیست‌محیطی، اقتصادی، اجتماعی و سیاسی را در نظر گیرد.

اظهار نظر کارشناسی درباره «طرح تأسیس سازمان‌های استانی توسعه عمران دریا و سواحل» (شماره مسلسل ۱۳۸۹۰) توضیح می‌دهد که براساس تبصره ماده (۴) اساسنامه سازمان توسعه عمران دریا و مصوبه هیئت وزیران، ایجاد واحد سازمانی در استان‌های ساحلی در ساختار استانداری‌ها مطرح شده که برای اجرا، نیازی به ایجاد سازمان‌های موازی و نیز قانونگذاری جدید ندارد و تنها نظارت مجلس شورای اسلامی برای آن کافی است. موضوع ساماندهی دریا و سواحل از سال ۱۳۳۹ مورد توجه قانونگذاران بوده، اما اجرای ناقص قوانین و تخلفات متعدد موجب تخریب محیط زیست، زمین خواری و ساخت‌وسازهای غیرمجاز شده است. تعدد قوانین همسو و متعارض و عدم نظارت دقیق نیز مدیریت صحیح این مناطق را دشوار کرده و تغییرات ادواری در تراز دریا و شرایط طبیعی و اجتماعی در مناطق ساحلی، نیاز به مدیریتی جامع و یکپارچه را الزامی می‌سازد. مدیریت بهینه منابع و نظارت در این مناطق به دلیل تنوع فعالیت‌ها و تعارض میان بهره‌برداران ضروری است تا از تخریب سواحل و فشار بیش از حد بر آنها جلوگیری شود و در صورت عدم مدیریت مناسب، آسیب‌های جبران‌ناپذیری به این مناطق وارد خواهد شد. این گزارش پیشنهاد می‌کند که با توجه به مصوبه سال ۱۳۹۱ شورای عالی معماری و شهرسازی که بر «مدیریت یکپارچه مناطق ساحلی» تأکید دارد، هر تصمیم تقنینی باید هماهنگ با این مصوبه و در راستای تقویت آن باشد تا مدیریت ساحلی به صورت مؤثر انجام گیرد.

۲-۲. سوابق تقنینی به همراه آسیب‌شناسی

سابقه قانونگذاری در خصوص حقوق مرتبط با دریا به حدود ۹۰ سال قبل بازمی‌گردد. اولین قانون در این حوزه، در ۲۴ تیرماه سال ۱۳۱۳ با عنوان «[قانون تعیین حدود آب‌های ساحلی و منطقه نظارت دولت در دریاها](#)» [۲] به تصویب مجلس شورای ملی رسید. در این قانون، مفاهیم «آب‌های ساحلی» و «منطقه نظارت بحری» تعریف شده و قوانین دریایی مرتبط با این حوزه‌ها برشمرده شده است. در سال ۱۳۳۸، «[قانون اصلاح قانون تعیین حدود آب‌های ساحلی و منطقه نظارت ایران](#)» [۳] به تصویب مجلس شورای ملی رسید؛ در این قانون، به «دریای ساحلی» و ضوابط مرتبط با آن اشاره شده و مقرر شد؛ عرض دریای ساحلی ایران نسبت به «خط مبدأ» سنجیده شود. به رغم اشاره به مفهوم «خط مبدأ»، در این قانون، تعریف مشخصی از این خط ارائه نشده است. در سال ۱۳۴۶، «[قانون مربوط به اراضی ساحلی](#)» [۴] به تصویب مجلس شورای ملی رسید. مفاهیم این قانون اغلب ناظر بر اراضی ناشی از خشک شدن و یا پایین رفتن آب دریای خزر و دریاچه‌هاست. در همین قانون، «حریم خلیج فارس و دریای عمان» نیز تعریف شدند. در سال ۱۳۵۸، «خط مبدأ» جمهوری اسلامی ایران براساس تصویب‌نامه هیئت وزیران به شماره ۶۷-۲۵۰/۲ [۵] تعریف شده و بر روی نقشه دریایی خلیج فارس به مقیاس ۱:۱۵۰۰۰۰ چاپ یکم سازمان جغرافیایی کشور)

شهریورماه ۱۳۴۹) ترسیم شده و ضمیمه این تصویب‌نامه می‌شود. در سال ۱۳۵۴، «[قانون اراضی مستحدث و ساحلی](#)» [۶] به تصویب مجلس شورای ملی رسیده و مفاهیم «حریم دریا» و «اراضی ساحلی» در این قانون معرفی می‌شوند. در سال ۱۳۶۱، «[قانون توزیع عادلانه آب](#)» [۷] به تصویب مجلس شورای اسلامی رسیده که در آن به «اراضی ساحلی» و «اراضی مستحدث» اشاره می‌شود.

گرچه در این بخش به بررسی و مرور سوابق تقنینی در حوزه حقوق دریاها در کشور ایران پرداخته شد، اما به جهت اهمیت یک قانون بین‌المللی و ارجاعات متعدد بین‌المللی در حوزه دریا به این قانون، در این بخش به مرور «کنوانسیون ملل متحد در خصوص حقوق دریاها» که به جهت اهمیت به «قانون اساسی دریاها» معروف شده پرداخته می‌شود. این قانون در سال ۱۹۸۲ (۱۳۶۱ شمسی) [۸] به تصویب سازمان ملل متحد رسیده و در آن مفاهیمی نظیر «آب‌های سرزمینی»، «آب‌های داخلی»، «خط مبدأ»، «منطقه انحصاری اقتصادی»، «فلات قاره» و «منطقه نظارت» تعریف شده‌اند.

در سال ۱۳۷۲، «[قانون مناطق دریایی جمهوری اسلامی ایران در خلیج فارس و دریای عمان](#)» [۹] توسط مجلس شورای اسلامی به تصویب می‌رسد و در آن حاکمیت ایران در دریاهای مجاور به تفصیل تشریح می‌شود. در این قانون به مفاهیمی نظیر «دریای سرزمینی»، «حد خارجی»، «خط مبدأ»، «آب‌های داخلی»، «منطقه نظارت»، «منطقه انحصاری اقتصادی» و «فلات قاره» اشاره شده و این مفاهیم تعریف می‌شوند.

در سال ۱۴۰۲ با توجه به ضرورت برنامه‌ریزی و هدایت توسعه کشور به سمت سواحل جنوب، «[سیاست‌های کلی توسعه دریامحور](#)» [۱] توسط مقام معظم رهبری (مدظله العالی) ابلاغ شده که در آن به مفاهیمی نظیر «ساحل»، «فراساحل»، «دریا»، «کرانه» و «پس کرانه» اشاره می‌شود. در همین ابلاغیه به لزوم تهیه طرح جامع توسعه دریامحور با پهنه‌بندی «دریا»، «کرانه» و «پس کرانه» تأکید خواهد شد. در سال ۱۴۰۳ براساس ابلاغیه مقام معظم رهبری (مدظله العالی)، «برنامه جامع تحقق سیاست‌های کلی توسعه دریامحور» [۱۰] به تصویب هیئت وزیران می‌رسد و در آن به مفاهیمی نظیر «اراضی مستحدث»، «اراضی ساحلی»، «حریم»، «خط ساحلی» و «مناطق ساحلی» اشاره شده است. در فصل ۱۲ و مواد (۵۶ تا ۶۳) «[قانون برنامه پنج‌ساله هفتم پیشرفت جمهوری اسلامی ایران](#)» نیز به ضرورت توسعه دریامحور اشاره شده؛ از جمله این اشارات می‌توان به هدف‌گذاری برای اسکان ۸ درصد از جمعیت کشور در افق طرح در سواحل جنوبی اشاره کرد.

همان‌طور که اشاره شد، قانونگذاری در حوزه دریا و پهنه‌های هم‌جوار با آن سابقه‌ای نودساله در کشور دارد، اما با مرور مفاهیم مطرح شده در این قوانین و بررسی موقعیت‌های فضایی اشاره شده در آنها، به نظر می‌رسد با توجه به تعدد مفاهیم مورد استفاده به لحاظ فضایی (مکانی) و ادبیات به کار برده شده در مصوبات مختلف، بازنگری در این قوانین با هدف تولید ادبیات مشترک از جنبه‌های حقوقی، فضایی (مکانی) در جهت عملیاتی کردن مفاهیم مطرح شده در «سیاست‌های کلی توسعه دریامحور» ضروری می‌نماید. چکیده‌ای از مشخصات مصوبات مرتبط با حوزه دریا در جدول ۲ آورده شده است.

جدول ۲. قوانین / مصوبات مرتبط با حوزه دریا از سال ۱۳۱۳ تا کنون

عنوان قانون / مصوبه	سال تصویب	مرجع تصویب	عبارات مطرح شده
قانون تعیین حدود آب‌های ساحلی و منطقه نظارت دولت در دریاها	۱۳۱۳	مجلس شورای ملی	آب‌های ساحلی، پست‌ترین جزر، منطقه نظارت بحری
قانون اصلاح قانون تعیین حدود آب‌های ساحلی و منطقه نظارت ایران	۱۳۳۸	مجلس شورای ملی	دریای ساحلی، خط مبدأ
قانون مربوط به اراضی ساحلی	۱۳۴۶	مجلس شورای ملی	اراضی مستحدثه، حریم دریای خزر، حریم خلیج فارس و دریای عمان، آخرین نقطه مد

عنوان قانون / مصوبه	سال تصویب	مرجع تصویب	عبارات مطرح شده
تصویب نامه هیئت وزیران به شماره ۲۵۰/۲-۶۷	۱۳۵۲	هیئت وزیران	خط مبدأ
قانون اراضی مستحدث و ساحلی	۱۳۵۴	مجلس شورای ملی	اراضی مستحدث، اراضی ساحلی، حریم، عرض اراضی ساحلی و مستحدث و حریم، آخرین نقطه پیشرفت آب در سال ۱۳۴۲ (دریای خزر)، حد پیشرفت آب در سال ۱۳۵۳ (دریاچه رضاییه)، حد پیشرفت آب در بالاترین نقطه مد (خلیج فارس و دریای عمان)، حریم دریا، عرض حریم دریا، کرانه دریا
قانون توزیع عادلانه آب	۱۳۶۱	مجلس شورای اسلامی	اراضی ساحلی، اراضی مستحدثه
قانون مناطق دریایی جمهوری اسلامی ایران در خلیج فارس و دریای عمان	۱۳۷۲	مجلس شورای اسلامی	دریای سرزمینی، حد خارجی، خط مبدأ، آب‌های داخلی، منطقه نظارت، منطقه انحصاری اقتصادی و فلات قاره
سیاست‌های کلی توسعه دریامحور	۱۴۰۲	ابلاغ توسط رهبری	ساحل، فراساحل، دریا، کرانه، پس کرانه
برنامه جامع تحقق سیاست‌های کلی توسعه دریامحور	۱۴۰۳	هیئت وزیران	اراضی مستحدث، اراضی ساحلی، حریم، خط ساحلی، مناطق ساحلی
قانون برنامه هفتم پیشرفت	۱۴۰۳	مجلس شورای اسلامی	نسبت جمعیت سواحل جنوبی به کل کشور برابر ۸ درصد شود.

مأخذ: همان.

۳. بررسی مفاهیم معرفی شده در قوانین، مصوبات و طرح‌های توسعه مرتبط با دریا

در این بخش کلیه مفاهیم مطرح شده در خصوص معرفی مکانی پهنه‌های مرتبط با فعالیت‌های دریایی در راستای شناسایی پهنه‌های مرتبط با «سیاست‌های کلی توسعه دریامحور» مورد بررسی و شناسایی قرار خواهند گرفت. در این بخش، علاوه بر قوانین و مصوبات مرتبط، «مطالعات مدیریت یکپارچه مناطق ساحلی» [۱۱] نیز که در مقیاس‌های ملی و استانی در کشور تهیه شده‌اند و به مفاهیم مرتبط با پهنه آبی و اراضی مجاور آنها می‌پردازند نیز بررسی خواهند شد. در این بررسی با توجه به اینکه برخی مفاهیم در طول زمان، اصلاح شده یا تغییر یافته‌اند، توالی زمانی موضوعات رعایت شده و موارد مورد بررسی به ترتیب زمان تصویب/تهیه مورد اشاره قرار گرفته و بررسی می‌شوند. در مرور کلیه قوانین/مصوبات/سیاست‌ها/طرح‌ها، پس از معرفی موضوع، مفاهیم مکانی به کار رفته در آن در قالب یک جدول و یک طرح شماتیک به منظور درک بهتر موقعیت‌های مورد اشاره، ارائه شده‌اند.

۳-۱. قانون تعیین حدود آب‌های ساحلی و منطقه نظارت دولت در دریاها مصوب ۱۳۱۳ مجلس شورای ملی

این قانون مشتمل بر ۸ ماده، در ۱۳۱۳/۰۴/۲۴ به تصویب مجلس شورای ملی رسید. فصل اول این قانون با عنوان «حد آب‌های ساحلی و منطقه نظارت» شامل ۳ ماده بوده که در ماده (۱) آن آمده «قسمتی از دریا که به فاصله ۶ میل بحری از سواحل ایران از حد پست‌ترین جزر و موازی با آن در طول سواحل ممتد می‌باشد، آب ساحلی ایران محسوب و در این منطقه قسمت‌های واقعه در زیر کف دریا و سطح و بالای آن

متعلق به مملکت ایران است. به علاوه از لحاظ اجرای بعضی قوانین و قراردادهای مربوطه به امنیت و دفاع و منافع مملکت و یا تأمین عبور و مرور بحری منطقه دیگری که منطقه نظارت بحری نامیده می‌شود و نسبت به آن دولت شاهنشاهی دارای حق نظارت است تا مسافت دوازده میل بحری از حد پست‌ترین جزر و موازی با ساحل امتداد می‌یابد». مواد (۲ و ۳) نیز به تعریف حدود اراضی ایران به ترتیب زیر پرداخته است: ماده (۲) - راجع به خورها (خلیج‌های کوچک) حد آب ساحلی از خط مستقیمی شروع می‌شود که از منتها نقطه یک طرف دهانه آن به منتها نقطه طرف دیگر دهانه خلیج ممتد می‌شود و چنانچه عرض دهانه خلیج از ۱۰ میل بحری متجاوز باشد، خط آب‌های ساحلی در نزدیک‌ترین قسمت اتصال خلیج به دریا که عرض آن از ۱۰ میل بحری تجاوز ننماید واقع خواهد بود. در مورد بنادر حد آب‌های ساحلی از خطی شروع می‌شود که بین جلوترین ساختمان‌های ثابت بندر در دریا واقع شده باشد.

ماده (۳) - هر جزیره متعلق به ایران دارای آب‌های ساحلی مخصوص به خود خواهد بود که حدود آن مطابق ترتیب مذکور در ماده (۱) قسمت اول تعیین می‌شود؛ در مورد مجمع‌الجزایر جزایری که آن را تشکیل می‌دهند در حکم جزیره واحد محسوب می‌شود و مساحت آب‌های ساحلی مجمع‌الجزایر از جزایری محسوب می‌گردد که از همه دورتر از مرکز مجمع‌الجزایر واقع باشند.

بدین ترتیب اولین مفاهیم مرتبط با حاکمیت دریاهای اطراف ایران با استفاده از عبارات «آب‌های ساحلی» و «منطقه نظارت بحری» به عنوان قانون به تصویب رسیدند. مبنای مورد استفاده برای تعریف مکانی این عبارات، فواصلی تا «پست‌ترین جزر» بود. گفتنی است، در این قانون، میل بحری معادل ۱۸۵۲ متر معرفی شده است.

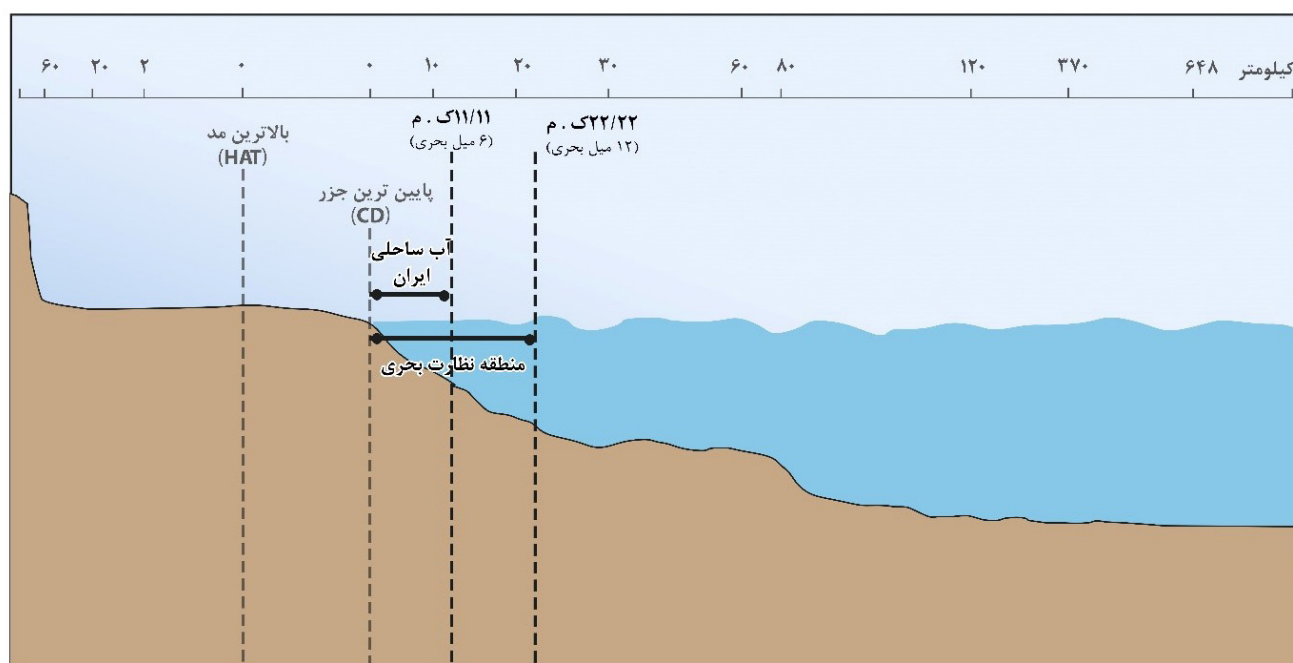
جدول ۳. مفاهیم مکانی مطرح شده در قانون تعیین حدود آب‌های ساحلی و منطقه نظارت دولت در دریاهای (مصوب ۱۳۱۳)

عنوان قانون / مصوبه	سال تصویب	مرجع تصویب	عبارات مطرح شده	تعریف
قانون تعیین حدود آب‌های ساحلی و منطقه نظارت دولت در دریاهای	۱۳۱۳	مجلس شورای ملی	آب‌های ساحلی	قسمتی از دریا که به فاصله ۶ میل بحری از سواحل ایران از حد پست‌ترین جزر و موازی با آن در طول سواحل ممتد می‌باشد، آب ساحلی ایران محسوب و در این منطقه قسمت‌های واقعه در زیر کف دریا و سطح و بالای آن متعلق به مملکت ایران است.
			منطقه نظارت بحری	از لحاظ اجرای بعضی قوانین و قراردادهای مربوطه به امنیت و دفاع و منافع مملکت و یا تأمین عبور و مرور بحری منطقه دیگری که منطقه نظارت بحری نامیده می‌شود و نسبت به آن دولت شاهنشاهی دارای حق نظارت است تا مسافت دوازده میل بحری از حد پست‌ترین جزر و موازی با ساحل امتداد می‌یابد.
			پست‌ترین جزر	-
			آب‌های ساحلی راجع به خورها (خلیج‌های کوچک)	راجع به خورها (خلیج‌های کوچک) حد آب ساحلی از خط مستقیمی شروع می‌شود که از منتها نقطه یک طرف دهانه آن به منتها نقطه طرف دیگر دهانه خلیج ممتد می‌شود و چنانچه عرض دهانه خلیج از ۱۰ میل بحری متجاوز باشد، خط آب‌های ساحلی در نزدیک‌ترین قسمت اتصال خلیج به دریا که عرض آن از ۱۰ میل بحری تجاوز ننماید واقع خواهد بود.

مأخذ: همان.

براساس این قانون، آب‌های با فاصله ۶ میل بحری (معادل ۱۱،۱۱ کیلومتر) از پست‌ترین جزر، به‌عنوان آب‌های ساحلی و آب‌های با فاصله ۱۲ میل بحری (۲۲،۲۲ کیلومتر) از پست‌ترین جزر، به‌عنوان منطقه نظارت بحری معرفی شده‌اند. طرح شماتیک این قانون و موقعیت فضایی آب‌های ساحلی و منطقه نظارت بحری در شکل ۱ قابل مشاهده است.

شکل ۱. پروفیل شماتیک از محدوده‌های تعریف شده در قانون تعیین حدود آب‌های ساحلی و منطقه نظارت دولت در دریاها (مصوب مجلس شورای ملی، ۱۳۱۳)

مأخذ: استنتاج نگارندگان.

۲-۳. قانون اصلاح قانون تعیین حدود آب‌های ساحلی و منطقه نظارت ایران مصوب ۱۳۳۸ مجلس شورای ملی

این قانون شامل ۸ ماده و ۱ تبصره در ۱/۲۲/۱۳۳۸ به تصویب مجلس شورای ملی رسید. به جهت اهمیت این قانون و تعاریف و عبارات به کار رفته در آن، کل ۸ ماده آن در ادامه آورده می‌شود:

ماده (۱)- حق حاکمیت ایران در خارج قلمرو خشکی ایران و آب‌های داخلی شامل منطقه‌ای از دریاها متصل به سواحل ایران که دریای ساحلی نامیده می‌شود، می‌باشد.

ماده (۲)- حق حاکمیت مزبور شامل فضای هوایی فوق دریای ساحلی و کف و زیر کف دریای ساحلی نیز می‌باشد.

ماده (۳)- عرض دریای ساحلی ایران از خط مبدأ آب‌های مزبور ۱۲ (دوازده) میل دریایی است و خط مبدأ را دولت با رعایت قواعد مسلم حقوق بین‌المللی عمومی تعیین خواهد کرد.

تبصره- میل دریایی مساوی با ۱۸۵۲ متر است.

ماده (۴)- در مواردی که سواحل ایران مجاور یا مقابل سواحل کشور دیگری باشد اگر به ترتیب دیگری بین طرفین توافق نشده باشد حد فاصله بین آب‌های ساحلی ایران و آن کشور خط منصفی است که کلیه نقاط آن از نزدیک‌ترین نقاط خطوط مبدأ طرف به یک فاصله باشد.

ماده (۵)- هر جزیره متعلقه به ایران اعم از اینکه داخل دریای ساحلی ایران یا خارج از آن باشد دارای دریای ساحلی مخصوص به خود طبق این قانون می‌باشد، جزایری که به فاصله کمتر از ۱۲ میل دریایی از هم واقعند مجموعاً در حکم جزیره واحدی بوده و حد دریای ساحلی آن از

جزایری محسوب می‌گردد که نسبت به مرکز مجمع‌الجزایر از همه دور ترند.

ماده (۶) - آب‌های واقع بین ساحل کشور و خط مبدأ و همچنین آب‌های واقع بین جزایر متعلق به ایران که فاصله آنها از یکدیگر از ۱۲ میل دریایی تجاوز نکند آب‌های داخلی کشور محسوب می‌گردد.

ماده (۷) - حق صید و سایر حقوقی که ایران در ماورای دریای ساحلی خود دارد به اعتبار خود باقی است.

ماده (۸) - موادی از قانون مصوب ۲۴ تیر ماه ۱۳۱۳ و سایر قوانین که با این قانون مغایرت دارد در قسمتی که مغایر است ملغی‌الاثراً می‌باشد.

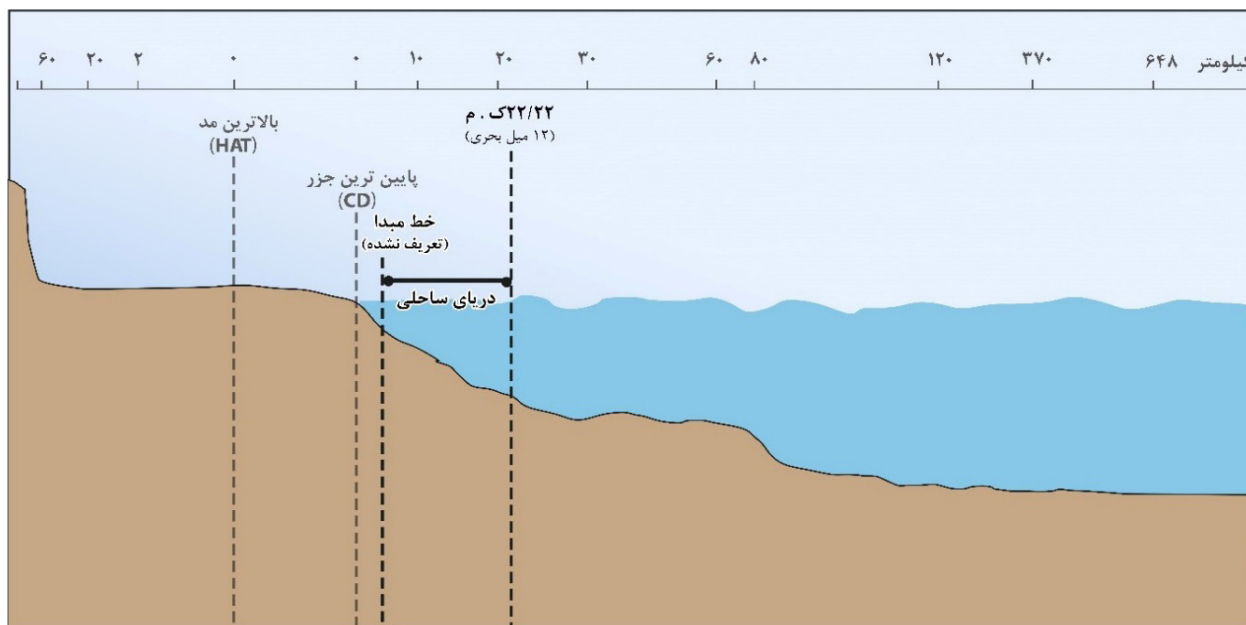
جدول ۴. مفاهیم مکانی مطرح شده در قانون اصلاح قانون تعیین حدود آب‌های ساحلی و منطقه نظارت ایران (مصوب ۱۳۳۸)

عنوان قانون / مصوبه	سال تصویب	مرجع تصویب	عبارات مطرح شده	تعریف
قانون اصلاح قانون تعیین حدود آب‌های ساحلی و منطقه نظارت ایران	۱۳۳۸	مجلس شورای ملی	دریای ساحلی	حق حاکمیت ایران در خارج قلمرو خشکی ایران و آب‌های داخلی شامل منطقه‌ای از دریاها متصل به سواحل ایران که دریای ساحلی نامیده می‌شود می‌باشد.
			عرض دریای ساحلی	عرض دریای ساحلی ایران از خط مبدأ آب‌های مزبور ۱۲ (دوازده) میل دریایی است و خط مبدأ را دولت با رعایت قواعد مسلم حقوق بین‌المللی عمومی تعیین خواهد کرد. تبصره - میل دریایی مساوی با ۱۸۵۲ متر است.
			خط مبدأ	-
			آب‌های داخلی کشور	آب‌های واقع بین ساحل کشور و خط مبدأ و همچنین آب‌های واقع بین جزایر متعلق به ایران که فاصله آنها از یکدیگر از ۱۲ میل دریایی تجاوز نکند آب‌های داخلی کشور محسوب می‌گردد.

مأخذ: همان.

همان‌طور که در متن این قانون مشاهده می‌شود، مفاهیم «آب‌های داخلی»، «دریای ساحلی» و «عرض آب‌های ساحلی» با فاصله‌ای نسبت به «خط مبدأ» تعریف شده‌اند؛ در صورتی که در این قانون، تعریفی از مختصات و یا ویژگی‌های تعریف‌کننده خط مبدأ ارائه نشده است. با توجه به ادبیات به کار رفته در این قانون، می‌توان استنباط کرد «دریای ساحلی» جایگزین مفهوم «آب‌های ساحلی» در قانون سال ۱۳۱۳ است.

شکل ۲. پروفیل شماتیک از محدوده‌های تعریف شده در قانون اصلاح قانون تعیین حدود آب‌های ساحلی و منطقه نظارت دولت در دریاها (مجلس شورای ملی ۱۳۳۸)

مأخذ: همان.

۳-۳. قانون مربوط به اراضی ساحلی مصوب ۱۳۴۶ مجلس شورای ملی

این قانون شامل ۹ ماده و ۱۰ تبصره در تاریخ ۱۳۴۶/۰۵/۲۵ به تصویب مجلس شورای ملی رسید؛ در ماده (۱) این قانون، «اراضی مستحده» به این ترتیب تعریف شده‌اند: «ماده (۱) - اراضی حاصل از پایین رفتن سطح آب دریای خزر و دریاچه‌ها و یا خشک شدن مرداب‌ها و به اطلاق‌های ساحلی اراضی مستحده محسوب و متعلق به دولت است و اشخاص حق تقاضای ثبت آنها را ندارند». ماده (۳) این قانون و تبصره آن به تعریف حریم دریای خزر و دریای عمان و خلیج فارس پرداخته است؛ بر این مبنا «حریم دریای خزر شصت متر از آخرین نقطه مد خواهد بود. این حریم قابل تملک خصوصی نیست و مشمول ماده (۲۴) قانون مدنی است ولو آنکه متصرفین این قبیل اراضی اسناد مالکیت در دست داشته باشند، ولی استفاده از حریم مزبور برای ایجاد تأسیسات بندری و گمرکی و نظامی و تأسیسات شرکت سهامی شیلات و سایر تأسیسات ضروری دولتی که جنبه اختصاصی نداشته و مورد استفاده عموم قرار بگیرد طبق آیین‌نامه اجرایی این قانون مجاز می‌باشد». در ادامه این ماده تبصره‌ای آمده که بیان می‌کند «حریم خلیج فارس و دریای عمان که به هر حال از آخرین نقطه مد کمتر از شصت متر نیست به پیشنهاد وزارت کشاورزی و تصویب هیئت وزیران تعیین و اعلام خواهد شد».

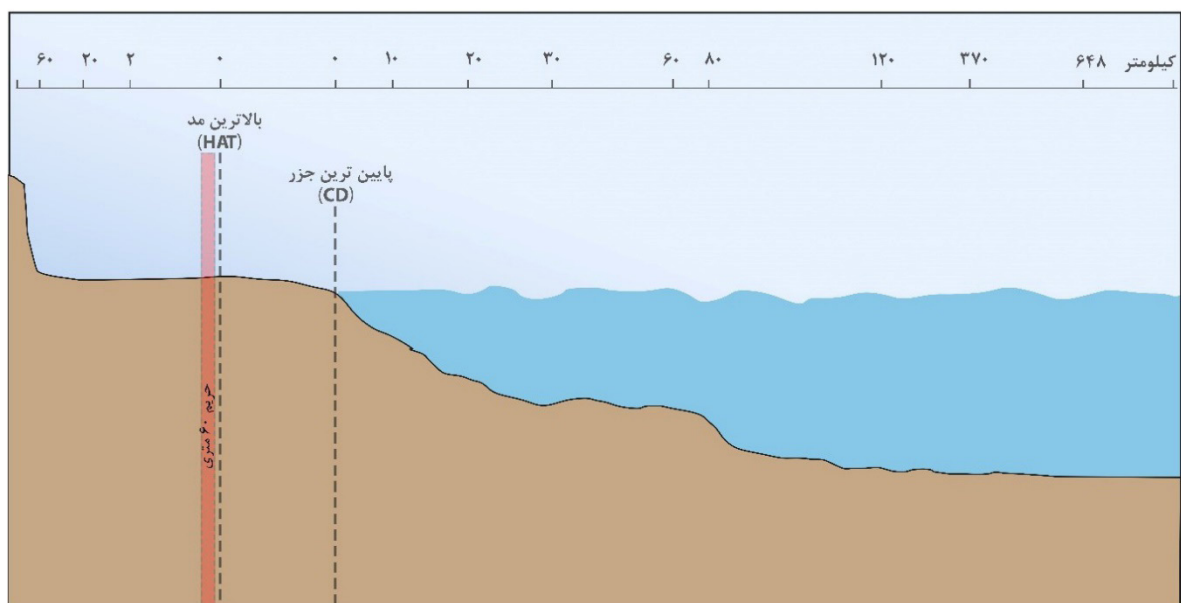
جدول ۵. مفاهیم مکانی مطرح شده در قانون مربوط به اراضی ساحلی (مصوب ۱۳۴۶) مجلس شورای ملی

عنوان قانون / مصوبه	سال تصویب	مرجع تصویب	عبارات مطرح شده	تعریف
قانون مربوط به اراضی ساحلی	۱۳۴۶	مجلس شورای ملی	اراضی مستحذته	اراضی حاصل از پایین رفتن سطح آب دریای خزر و دریاچه‌ها و یا خشک شدن مرداب‌ها و به اطلاق‌های ساحلی اراضی مستحذته محسوب و متعلق به دولت است و اشخاص حق تقاضای ثبت آنها را ندارند.
			حدود اراضی مستحذته	حدود اراضی مستحذته در مورد سواحل دریای خزر تا یک صد و پنجاه سانتی‌متر ارتفاع از سطح آب دریا در آخرین نقطه مد خواهد بود و در مورد سایر منابع مذکور در ماده (۱) حدود اراضی مستحذته محدوده‌ای است که بنا به پیشنهاد وزارت کشاورزی و تصویب هیئت وزیران تعیین می‌شود.
			آخرین نقطه مد	-
			حریم دریای خزر	حریم دریای خزر شصت متر از آخرین نقطه مد خواهد بود.
			حریم خلیج فارس و دریای عمان	حریم خلیج فارس و دریای عمان که به هر حال از آخرین نقطه مد کمتر از شصت متر نیست به پیشنهاد وزارت کشاورزی و تصویب هیئت وزیران تعیین و اعلام خواهد شد.

مأخذ: همان.

همان‌طور که قابل مشاهده است در این قانون برای اولین بار به حریم شصت متر برای دریای خزر، دریای عمان و خلیج فارس از آخرین نقطه مد اشاره می‌شود. این تعریف از حریم، تاکنون مبنای عمل حقوقی و قانونی در خصوص حریم دریای عمان و خلیج فارس می‌باشد و در کلیه قوانین و مصوبات پس از این قانون، مورد تأیید قرار گرفته است. آنچه در خصوص تعیین حریم برای دریای عمان و خلیج فارس حائز اهمیت است، «حداقل» عرض شصت متر برای ساحل جنوبی است؛ به این معنی که امکان تعیین پهنه‌ای با عرض بیش از شصت متر در این بخش وجود دارد.

شکل ۳. پروفیل شماتیک از محدوده‌های تعریف شده در قانون مربوط به اراضی ساحلی (مصوب مجلس شورای ملی ۱۳۴۶)

مأخذ: همان.

۴-۳. تصویب نامه هیئت وزیران به شماره ۶۷-۲/۲۵۰ مصوب ۱۳۵۲ هیئت وزیران

چنانچه قبلاً ذکر گردید در سال ۱۳۳۸، برای اولین بار به «خط مبدأ» اشاره شد؛ و بر اساس ماده (۳) همان قانون، دولت مکلف شد با رعایت قواعد مسلم حقوق بین‌المللی عمومی نسبت به تعیین خط مبدأ اقدام کند. بر این اساس، هیئت دولت در سال ۱۳۵۲ و پس از توافق با برخی از کشورهای مجاور (عربستان در سال ۱۳۴۷، قطر در سال ۱۳۴۸ و بحرین در سال ۱۳۵۰) و بنابه پیشنهاد وزارت امور خارجه، حدود قانونی خط مبدأ را به تصویب رسانید. در این مصوبه آمده خط مبدأ مقرر در قانون اصلاح قانون تعیین حدود آب‌های ساحلی و منطقه نظارت ایران (مصوب ۱۳۳۸) شامل خط مستقیمی است که نقاط زیر را به ترتیب به یکدیگر وصل می‌کند.

جدول ۶. مختصات نقاط خط مبدأ ایران (مصوب ۱۳۵۲)

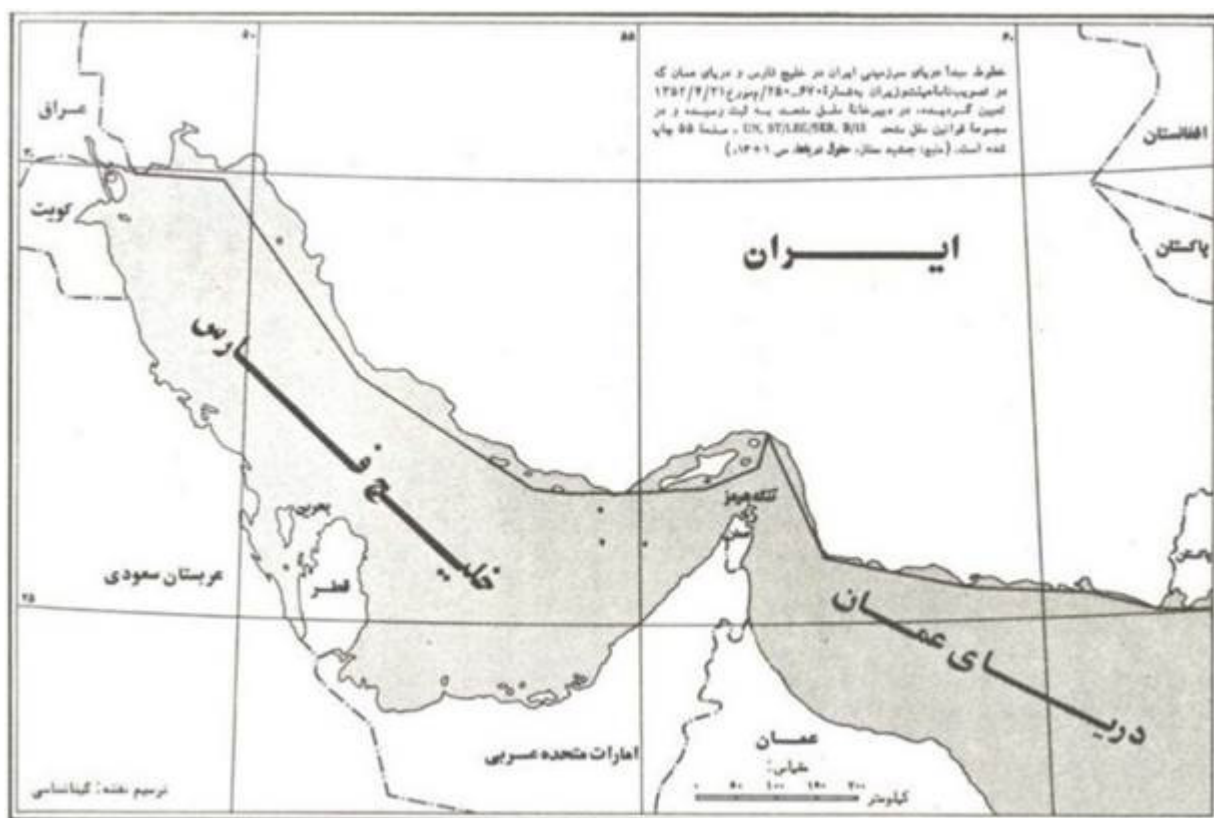
شماره	موقعیت	طول جغرافیایی (شرقی)	عرض جغرافیایی (شمالی)	استان	موقعیت
۱	محل تلاقی خط القعر اروندرود با خط مستقیمی که دو طرف دهانه اروندرود را در حد پست‌ترین جزر به یکدیگر متصل می‌کند.			خوزستان	خلیج فارس
۲	دهانه بهرگان	۴۹ درجه و ۳۳ دقیقه و ۵۵ ثانیه	۲۹ درجه و ۵۹ دقیقه و ۵۰ ثانیه	خوزستان	خلیج فارس
۳	جنوب جزیره خارک	۵۰ درجه و ۱۸ دقیقه و ۴۰ ثانیه	۲۹ درجه و ۱۲ دقیقه و ۲۹ ثانیه	بوشهر	خلیج فارس
۴	جنوب جزیره نخیلو	۵۱ درجه و ۲۷ دقیقه و ۱۵ ثانیه	۲۷ درجه و ۵۰ دقیقه و ۴۰ ثانیه	بوشهر	خلیج فارس
۵	جزیره لاوان	۵۳ درجه و ۱۳ دقیقه	۲۶ درجه و ۴۷ دقیقه و ۲۵ ثانیه	هرمزگان	خلیج فارس
۶	جنوب غربی جزیره کیش	۵۳ درجه و ۵۵ دقیقه و ۱۰ ثانیه	۲۶ درجه و ۳۰ دقیقه و ۵۵ ثانیه	هرمزگان	خلیج فارس
۷	جنوب شرقی جزیره کیش	۵۳ درجه و ۵۹ دقیقه و ۲۰ ثانیه	۲۶ درجه و ۳۰ دقیقه و ۱۰ ثانیه	هرمزگان	خلیج فارس
۸	رأس الشناس	۵۴ درجه و ۴۷ دقیقه و ۲۰ ثانیه	۲۶ درجه و ۲۹ دقیقه و ۳۵ ثانیه	هرمزگان	خلیج فارس
۹	جنوب غربی جزیره قشم	۵۵ درجه و ۱۶ دقیقه و ۵۵ ثانیه	۲۶ درجه و ۳۲ دقیقه و ۲۵ ثانیه	هرمزگان	خلیج فارس
۱۰	جنوب جزیره هنگام	۵۵ درجه و ۵۱ دقیقه و ۵۰ ثانیه	۲۶ درجه و ۳۶ دقیقه و ۴۰ ثانیه	هرمزگان	خلیج فارس
۱۱	جنوب جزیره لارک	۵۶ درجه و ۲۱ دقیقه و ۵۰ ثانیه	۲۶ درجه و ۴۹ دقیقه و ۳۰ ثانیه	هرمزگان	خلیج فارس
۱۲	شرق جزیره لارک	۵۶ درجه و ۲۴ دقیقه و ۵ ثانیه	۲۶ درجه و ۵۱ دقیقه و ۱۵ ثانیه	هرمزگان	خلیج فارس
۱۳	شرق جزیره هرمز	۵۶ درجه و ۲۹ دقیقه و ۴۰ ثانیه	۲۷ درجه و ۲ دقیقه و ۳۰ ثانیه	هرمزگان	دریای عمان

شماره	موقعیت	طول جغرافیایی (شرقی)	عرض جغرافیایی (شمالی)	استان	موقعیت
۱۴	-	۵۶ درجه و ۳۵ دقیقه و ۴۰ ثانیه	۲۷ درجه و ۸ دقیقه و ۳۰ ثانیه	هرمزگان	دریای عمان
۱۵	-	۵۷ درجه و ۱۹ دقیقه و ۵۵ ثانیه	۲۵ درجه و ۴۷ دقیقه و ۱۰ ثانیه	هرمزگان	دریای عمان
۱۶	-	۵۷ درجه و ۴۵ دقیقه و ۳۰ ثانیه	۲۵ درجه و ۳۸ دقیقه و ۱۰ ثانیه	هرمزگان	دریای عمان
۱۷	-	۵۸ درجه و ۵ دقیقه و ۲۰ ثانیه	۲۵ درجه و ۳۳ دقیقه و ۲۰ ثانیه	هرمزگان	دریای عمان
۱۸	-	۵۹ درجه و ۵ دقیقه و ۴۰ ثانیه	۵ درجه و ۲۴ دقیقه و ۵ ثانیه	هرمزگان	دریای عمان
۱۹	-	۵۹ درجه و ۳۵ دقیقه	۲۵ درجه و ۲۳ دقیقه و ۴۵ ثانیه	سیستان و بلوچستان	دریای عمان
۲۰	-	۶۰ درجه و ۱۲ دقیقه و ۱۰ ثانیه	۲۵ درجه و ۱۹ دقیقه و ۲۰ ثانیه	سیستان و بلوچستان	دریای عمان
۲۱	-	۶۰ درجه و ۲۴ دقیقه و ۵۰ ثانیه	۲۵ درجه و ۱۷ دقیقه و ۲۵ ثانیه	سیستان و بلوچستان	دریای عمان
۲۲	-	۶۰ درجه و ۲۷ دقیقه و ۳۰ ثانیه	۲۵ درجه و ۱۶ دقیقه و ۳۶ ثانیه	سیستان و بلوچستان	دریای عمان
۲۳	-	۶۰ درجه و ۲۶ دقیقه و ۴۰ ثانیه	۲۵ درجه و ۱۶ دقیقه و ۲۰ ثانیه	سیستان و بلوچستان	دریای عمان
۲۴	-	۶۱ درجه و ۲۵ دقیقه	۲۵ درجه و ۳ دقیقه و ۳۰ ثانیه	سیستان و بلوچستان	دریای عمان
۲۵	محل تلاقی نصف النهار ۶۱ درجه و ۳۷ دقیقه و ۳ ثانیه طول شرقی با خط مستقیمی که دو طرف خلیج گواتر را در حد پست‌ترین جزر به یکدیگر متصل می‌سازد.				دریای عمان

مأخذ: همان.

در انتهای این مصوبه آمده «خط مبدأ اندازه‌گیری عرض دریای سرزمینی ایران روی نقشه دریایی خلیج فارس به مقیاس ۱:۱۵۰۰۰۰۰ چاپ یکم سازمان جغرافیایی کشور (شهر یورماه ۱۳۴۹) ترسیم شده و ضمیمه گردیده و ضمیمه این تصویب‌نامه است؛ همچنین، اصل تصویب‌نامه در دفتر نخست‌وزیر می‌باشد».

شکل ۴. خط مبدأ سرزمینی ایران (مصوب ۱۳۵۲)

مأخذ: [۱۲].

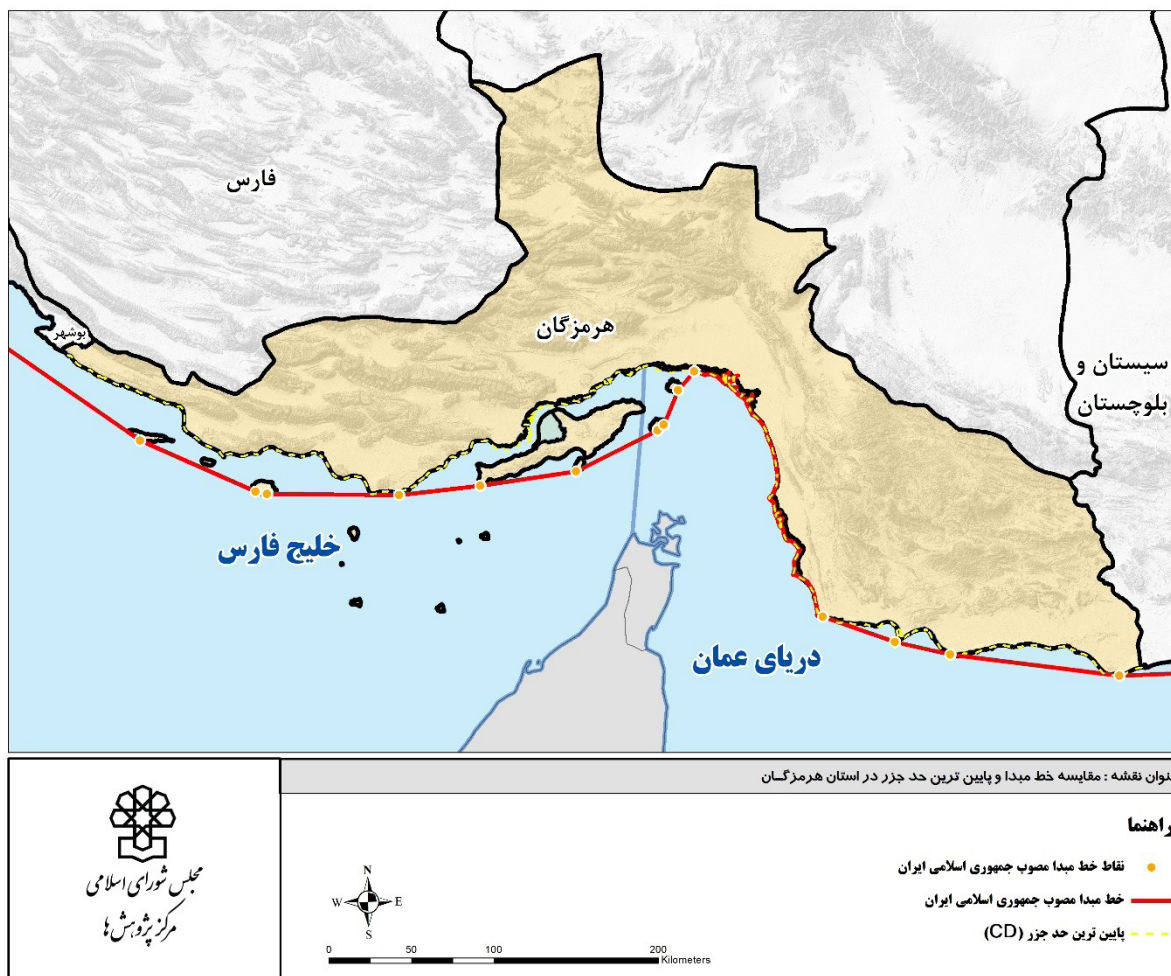
جدول ۷. مفاهیم مکانی مطرح شده در تصویب نامه هیئت وزیران به شماره ۶۷-۲/۲۵۰ (مصوب ۱۳۵۲ هیئت وزیران)

عنوان قانون / مصوبه	سال تصویب	مرجع تصویب	عبارات مطرح شده	تعریف
تصویب نامه هیئت وزیران به شماره ۶۷-۲/۲۵۰	۱۳۵۲	هیئت وزیران	خط مبدأ	خط مبدأ مقرر در قانون مصوب ۲۲ فروردین ۱۳۳۸ راجع به اصلاح قانون تعیین حدود آب‌های ساحلی و منطقه نظارت ایران مصوب ۲۴ تیرماه ۱۳۱۳ به شرح زیر تعیین می‌گردد: الف) خطوط مستقیمی که نقاط ذکر شده در جدول ۶ را به ترتیب به یکدیگر وصل می‌کند. ب) خط مبدأ اندازه‌گیری عرض دریای سرزمینی ایران روی نقشه دریایی خلیج فارس به مقیاس ۱:۱۵۰۰۰۰۰ چاپ یکم سازمان جغرافیایی کشور (شهریور ۱۳۴۹) ترسیم شده و ضمیمه گردیده و ضمیمه این تصویب نامه است؛ همچنین، اصل تصویب نامه در دفتر نخست‌وزیر است.

مأخذ: [۵].

با بررسی صورت گرفته میان خط مبدأ سرزمینی مصوب ۱۳۵۲ و خط پایین‌ترین جزر در سواحل جنوبی کشور، مشخص است خط مبدأ در بخش‌هایی با خط پایین‌ترین جزر، منطبق بوده و در قسمت‌هایی بر این خط منطبق نیست. نمونه این موضوع در نقشه‌های زیر در استان هرمزگان قابل مشاهده است.

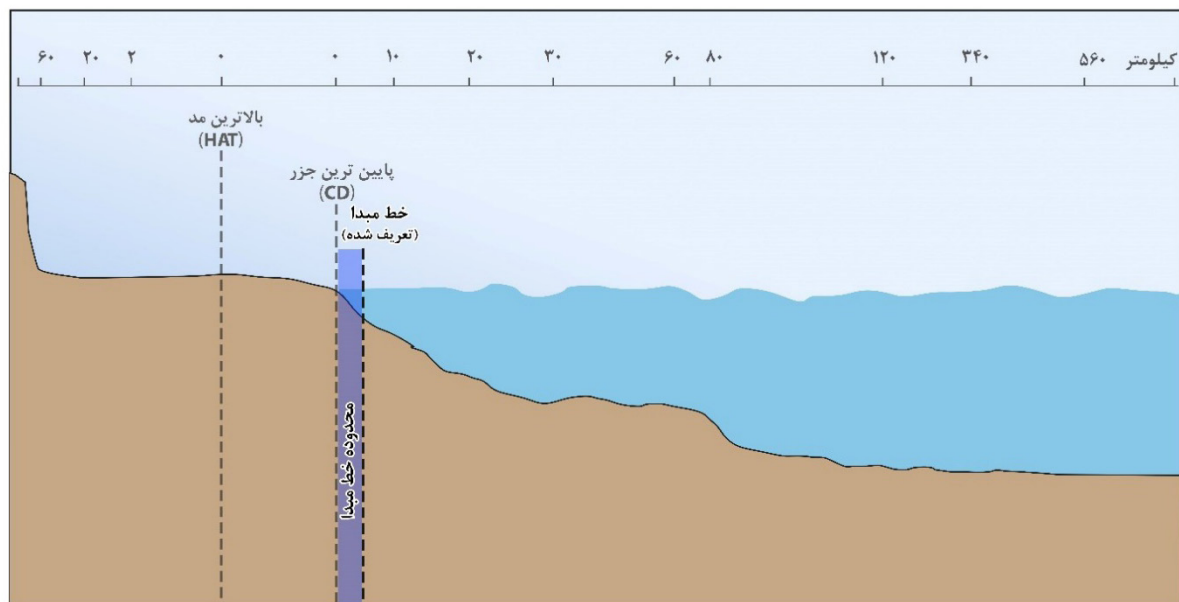
شکل ۵. مقایسه خط مبدأ و پایین‌ترین حد جزر در استان هرمزگان

مأخذ: [۱۲]

همان‌طور که در شکل ۵ مشاهده می‌شود براساس این مصوبه، خط مبدأ آب‌های سرزمینی ایران مشخص شده است که لزوماً منطبق بر خط پایین‌ترین حد جزر نیست.

شکل ۶. پروفیل شماتیک از خط مبدأ تعریف شده در تصویب‌نامه هیئت وزیران به شماره ۶۷-۲/۲۵۰(۱۳۵۲)

مأخذ: استنتاج نگارندگان.

۵-۳. قانون اراضی مستحدث و ساحلی مصوب ۱۳۵۴ مجلس شورای ملی

قانون اراضی مستحدث و ساحلی در سال ۱۳۵۴ در قالب ۱۴ ماده و ۱۰ تبصره به تصویب مجلس شورای ملی رسید. براساس ماده (۱) این قانون، اراضی مستحدث و ساحلی به این ترتیب تعریف می‌شوند:

الف) اراضی مستحدث عبارت است از زمین‌هایی که در نتیجه پایین رفتن سطح آب یا هر نوع جریان آب در کرانه‌های دریا و دریاچه‌ها و جزایر یا در نتیجه پایین رفتن آب یا خشک شدن تالاب‌ها ظاهر و یا ایجاد می‌شود.

ب) اراضی ساحلی، پهنه‌ای است با عرض مشخص از اراضی مجاور دریا و دریاچه‌ها یا خلیج که حداقل از یک سوبه کنار دریا یا دریاچه یا خلیج متصل باشد.

در این قانون، عرض اراضی ساحلی دریای عمان و خلیج فارس، دو کیلومتر از آخرین حد پیشرفت آب دریا بالاترین نقطه مد تعیین شده است. در این قانون، عرض حریم خلیج فارس و دریای عمان شصت متر از آخرین نقطه مد تعیین می‌شود و موضوع «حداقل شصت متر» که در [قانون اراضی ساحلی \(۱۳۴۶\)](#) به آن اشاره شده بود، حذف می‌شود. در این قانون تعاریف دیگری برای دریای خزر و دریاچه رضاییه به تصویب می‌رسد که با توجه به تمرکز این گزارش بر روی سواحل جنوب، به آنها پرداخته نمی‌شود.

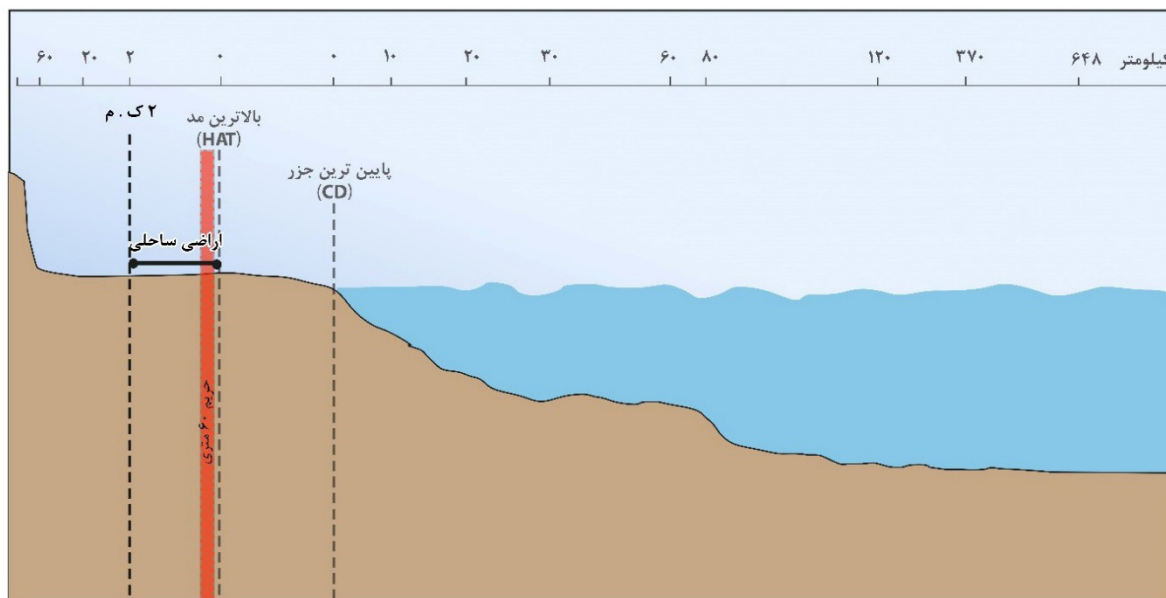
جدول ۸. مفاهیم مکانی مطرح شده در قانون اراضی مستحدث و ساحلی (مصوب ۱۳۵۴) مجلس شورای ملی

عنوان قانون / مصوبه	سال تصویب	مرجع تصویب	عبارات مطرح شده	تعریف
قانون اراضی مستحدث و ساحلی	۱۳۵۴	مجلس شورای ملی	ارضی مستحدث	ارضی مستحدث عبارت است از زمین‌هایی که در نتیجه پایین رفتن سطح آب یا هر نوع جریان آب در کرانه‌های دریا و دریاچه‌ها و جزایر یا در نتیجه پایین رفتن آب یا خشک شدن تالاب‌ها ظاهر و یا ایجاد می‌شود.
			ارضی ساحلی	ارضی ساحلی، پهنه‌ای است با عرض مشخص از ارضی مجاور دریا و دریاچه‌ها یا خلیج که حداقل از یک سو به کنار دریا یا دریاچه یا خلیج متصل باشد.
			حریم	حریم، قسمتی از اراضی ساحلی یا مستحدث است که یک طرف آن متصل به آب دریا یا دریاچه یا خلیج یا تالاب باشد.
			عرض اراضی مستحدث دریای خزر	عرض اراضی مستحدث دریای خزر خط تراز یست به ارتفاع یک صد و پنجاه سانتی‌متر از سطح آب در آخرین نقطه پیشرفت آب دریا در سال ۱۳۴۲، اما در نقاطی که این خط به جاده سراسری عمومی ساحلی فعلی برخورد می‌کند، حد ارضی مستحدث جاده مزبور است.
			سطح آب در آخرین نقطه پیشرفت آب دریا در سال ۱۳۴۲ (دریای خزر)	-
			عرض اراضی ساحلی خلیج فارس و دریای عمان	عرض اراضی ساحلی خلیج فارس و دریای عمان دو کیلومتر از آخرین حد پیشرفت آب دریا بالاترین نقطه مد خواهد بود.
			آخرین حد پیشرفت آب دریا بالاترین نقطه مد (خلیج فارس و دریای عمان)	-
			عرض اراضی ساحلی دریاچه رضاییه	عرض اراضی ساحلی دریاچه رضاییه یک هزار متر از آخرین حد پیشرفت آب در سال ۱۳۵۳ می‌باشد، لکن زارهای متصل به این عرض و نمکز آنها تا آخرین حد آنها جز اراضی ساحلی مزبور محسوب است.
			حد پیشرفت آب در سال ۱۳۵۳ (دریاچه رضاییه)	-
			عرض حریم دریای خزر	عرض حریم دریای خزر شصت متر از آخرین نقطه پیشرفتگی آب در سال ۱۳۴۲
عرض حریم دریاچه رضاییه	عرض حریم دریاچه رضاییه شصت متر از آخرین نقطه پیشرفتگی آب در سال ۱۳۵۳			
عرض حریم خلیج فارس و دریای عمان	عرض حریم خلیج فارس و دریای عمان شصت متر از آخرین نقطه مد			
کرانه دریا	تعریف نشده - عرصه اعیان و محوطه‌های ساختمان‌هایی را که تا تاریخ ۱۳۴۶/۰۵/۳۰ از طرف اشخاص در اراضی مستحدث متعلق به دولت در کرانه دریای خزر ایجاد و احداث شده به صاحبان آنها اجازه دهد و یا بفروشد. بهای عرصه و اجازه بها به ترتیب مذکور در ماده (۱۲) این قانون تعیین می‌شود.			

مأخذ: استنتاج نگارندگان..

گفتنی است، در این قانون برای اولین بار به عبارت «کرانه دریا» اشاره می‌شود؛ اما تعریفی برای این عبارت، ارائه نشده است.

شکل ۷. پروفیل شماتیک از محدوده‌های تعریف شده در قانون اراضی مستحدث و ساحلی (مجلس شورای ملی مصوب ۱۳۵۴)

مأخذ: همان.

۳-۶. قانون توزیع عادلانه آب مصوب ۱۳۶۱ مجلس شورای اسلامی

این قانون در ۵ فصل، ۵۲ ماده و ۲۷ تبصره در ۱۳۶۱/۱۲/۱۶ به تصویب مجلس شورای اسلامی رسید. فصل یک این قانون، ناظر بر «مالکیت عمومی و ملی آب» بوده و در مواد (۱ و ۲) این قانون آمده است:

ماده (۱) - براساس اصل (۴۵) قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، آب‌های دریاها و آب‌های جاری در رودها و انهار طبیعی و دره‌ها و هر مسیر طبیعی دیگر اعم از سطحی و زیرزمینی و سیلاب‌ها و فاضلاب‌ها و زه‌آب‌ها و دریاچه‌ها و مرداب‌ها و برکه‌های طبیعی و چشمه‌سارها و آب‌های معدنی و منابع آب‌های زیرزمینی از مشترکات بوده و در اختیار حکومت اسلامی است و طبق مصالح عامه از آنها بهره‌برداری می‌شود. مسئولیت حفظ و اجازه و نظارت به بهره‌برداری از آنها به دولت محول می‌شود.

ماده (۲) - بستر انهار طبیعی و کانال‌های عمومی و رودخانه‌ها اعم از اینکه آب دائم یا فصلی داشته باشند و مسیل‌ها و بستر مرداب‌ها و برکه‌های طبیعی در اختیار حکومت جمهوری اسلامی ایران است و همچنین است اراضی ساحلی و اراضی مستحدثه که در اثر پایین رفتن سطح آب دریاها و دریاچه‌ها و یا خشک شدن مرداب‌ها و باتلاق‌ها پدید آمده باشد در صورت عدم احیا قبل از تصویب قانون نحوه احیا اراضی در حکومت جمهوری اسلامی.

جدول ۹. مفاهیم مکانی مطرح شده در قانون توزیع عادلانه آب مصوب ۱۳۶۱ مجلس شورای اسلامی

عنوان قانون/ مصوبه	سال تصویب	مرجع تصویب	عبارات مطرح شده	تعریف
قانون توزیع عادلانه آب	۱۳۶۱	مجلس شورای اسلامی	اراضی ساحلی	تعریف نشده- بستر انهار طبیعی و کانال‌های عمومی و رودخانه‌ها اعم از اینکه آب دائم یا فصلی داشته باشند و مسیل‌ها و بستر مرداب‌ها و برکه‌های طبیعی در اختیار حکومت جمهوری اسلامی ایران است و همچنین است اراضی ساحلی و اراضی مستحذته که در اثر پایین رفتن سطح آب دریاها و دریاچه‌ها و یا خشک شدن مرداب‌ها و باتلاق‌ها پدید آمده باشد در صورت عدم احیا قبل از تصویب قانون نحوه احیا اراضی در حکومت جمهوری اسلامی.
			اراضی مستحذته	تعریف نشده

مأخذ: همان.

در این قانون به عبارت‌های «اراضی ساحلی» و «اراضی مستحذته» اشاره می‌شود و تعریفی از این عبارات ارائه نمی‌شود و به مفاد قانون سال ۱۳۵۴ استناد می‌شود. با توجه به عدم تعریف جدید از محدوده‌های جغرافیایی مرتبط با دریا در این قانون، تصویر شماتیک از ادبیات به کار برده شده در این قانون ترسیم نشده است.

۷-۳. کنوانسیون ملل متحد در خصوص حقوق دریاها (قانون اساسی دریاها) مصوب (۱۹۸۲) سازمان ملل

گرچه در این بخش به مرور قوانین و مصوبات جمهوری اسلامی ایران در خصوص تعریف محدوده‌های آبی پرداخته شده، اما به دلیل اهمیت کنوانسیون ملل متحد در تعریف پهنه آبی در ادبیات بین‌المللی، در این بخش به معرفی مفاهیم ارائه شده در این کنوانسیون پرداخته شده است.

این کنوانسیون که به دلیل اهمیت آن به «قانون اساسی دریاها» معروف شده در قالب ۳۲۰ ماده و ۹ پیوست، در سال ۱۹۸۲ میلادی به تصویب رسید و تاکنون (۲۰۲۴)، ۱۷۰ کشور به عضویت این کنوانسیون درآمده‌اند. جمهوری اسلامی ایران به‌رغم امضای کنوانسیون فوق، به دلیل برخی ملاحظات، هنوز این کنوانسیون را مصوب نکرده است. فارغ از موضوعات حقوقی و مباحث و حقوق جمهوری اسلامی ایران در خصوص عدم پذیرش کنوانسیون مذکور، در این بخش، به مفاهیم فضایی مطرح شده در این کنوانسیون پرداخته می‌شود.

در این کنوانسیون، مفاهیمی نظیر «آب‌های سرزمینی»، «آب‌های داخلی»، «خط مبدأ»، «منطقه انحصاری اقتصادی»، «فلات قاره» و «منطقه نظارت» به صورت فضایی تعریف شده‌اند. در جدول زیر، تعاریف به کار برده شده در کنوانسیون ملل متحد در خصوص حقوق دریاها ارائه شده است.

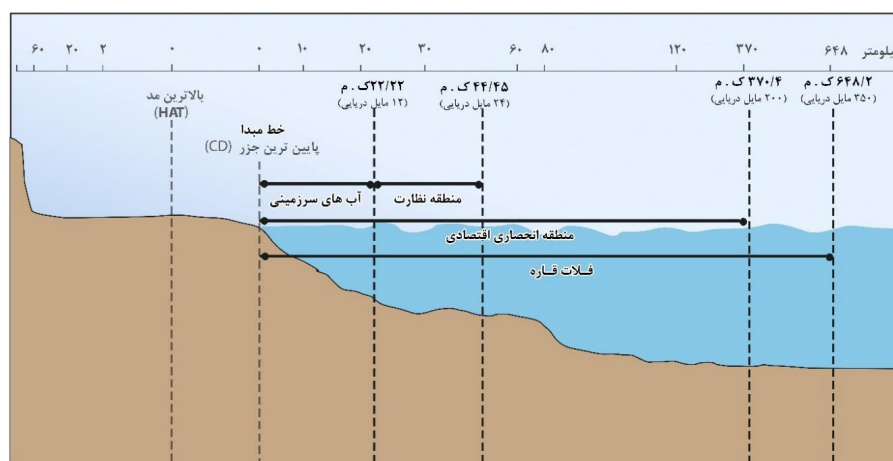
جدول ۱۰. مفاهیم مکانی مطرح شده در کنوانسیون ملل متحد در خصوص حقوق دریاهای (قانون اساسی دریاهای) (مصوب ۱۹۸۲)

عنوان قانون / مصوبه	سال تصویب	مرجع تصویب	عبارات مطرح شده	تعریف
کنوانسیون ملل متحد در خصوص حقوق دریاهای (قانون اساسی دریاهای)	۱۹۸۲ (۱۳۶۱)	سازمان ملل متحد	آب‌های سرزمینی	هر کشوری حق دارد عرض دریای سرزمینی خود را تعیین کند، این محدوده نباید از ۱۲ مایل دریایی از خط مبدأ ساحلی بیشتر باشد.
			آب‌های داخلی	به آب‌هایی اطلاق می‌شود که در میان ساحل یک کشور و خط مبدأ آب‌های سرزمینی قرار گرفته است.
			خط مبدأ	حد جزر (سایر روش‌ها نیز مورد قبول است).
			منطقه انحصاری اقتصادی	کشورهای ساحلی می‌توانند تا عرض حداکثر ۲۰۰ مایل دریایی از خط مبدأ را به‌عنوان منطقه انحصاری اقتصادی خود اعلام کنند.
			فلات قاره	فلات قاره شامل بستر و زیربستر دریاست که در واقع ادامه طبیعی توده خشک کشور ساحلی در دریاست، در هر حالتی عرض منطقه فلات قاره از ۳۵۰ مایل دریایی بیشتر نخواهد بود، منطقه انحصاری اقتصادی نیز جزء این محدوده در نظر گرفته می‌شود.
منطقه نظارت	کشورهای ساحلی می‌توانند منطقه مجاور آب‌های سرزمینی را با هدف جلوگیری از نقض قوانین آب‌های سرزمینی به‌عنوان منطقه نظارت (مجاور یا هم‌جوار) اعلام کنند، حداکثر عرض این منطقه بیش از ۲۴ مایل دریایی از خط مبدأ نمی‌تواند باشد.			

مأخذ: همان.

بر اساس تعاریف فوق، نمایش شماتیک مفاهیم مطرح شده در شکل زیر، قابل مشاهده است. نکته قابل ذکر در خصوص، تعاریف مفاهیمی نظیر آب‌های سرزمینی، منطقه انحصاری اقتصادی، فلات قاره و منطقه نظارت، استفاده از عبارت «حداکثر» برای معرفی فاصله‌هاست. به جهت نمایش تصویری این مفاهیم، در شکل ترسیم شده، حداکثر فواصل ارائه شده در این کنوانسیون، ترسیم شده‌اند.

شکل ۸. پروفیل شماتیک از محدوده‌های تعریف شده در کنوانسیون ملل متحد در خصوص حقوق دریاهای (قانون اساسی دریاهای)

مأخذ: همان.

ماده (۵) این کنوانسیون، یکی از روش‌های معمول برای تعیین خط مبدأ را استفاده از خط جزر بر شمرده و در ماده (۱۴) همین کنوانسیون، استفاده از سایر روش‌ها برای ترسیم خط مبدأ را نیز پذیرفته است. در تهیه طرح شماتیک از مفاهیم این قانون، به جهت سهولت ادراکی از طرح، از پست‌ترین جزر برای ترسیم خط مبدأ استفاده شده است.

۸-۳. قانون مناطق دریایی جمهوری اسلامی ایران در خلیج فارس و دریای عمان مصوب ۱۳۷۲ مجلس شورای اسلامی

این قانون مشتمل بر ۲۳ ماده در ۱۳۷۲/۰۱/۳۱ به تصویب مجلس شورای اسلامی رسید؛ در این قانون، مفاهیم «دریای سرزمینی»، «عرض دریای سرزمینی (حد خارجی)»، «خط مبدأ»، «آب‌های داخلی» و «منطقه نظارت» به روشنی تعریف می‌شوند. در ماده (۱۹) این قانون در خصوص منطقه انحصاری اقتصادی و فلات قاره آمده است: «تحدید حدود منطقه انحصاری اقتصادی و فلات قاره جمهوری اسلامی ایران مادامی که به موجب موافقت‌نامه‌های دوجانبه تعیین نشده باشد منطبق بر خطی خواهد بود که کلیه نقاط آن از نزدیک‌ترین نقاط خطوط مبدأ طرفین به یک فاصله باشد». بدین ترتیب تحدید حدود منطقه انحصاری اقتصادی و فلات قاره در این بند، تعیین تکلیف می‌شود.

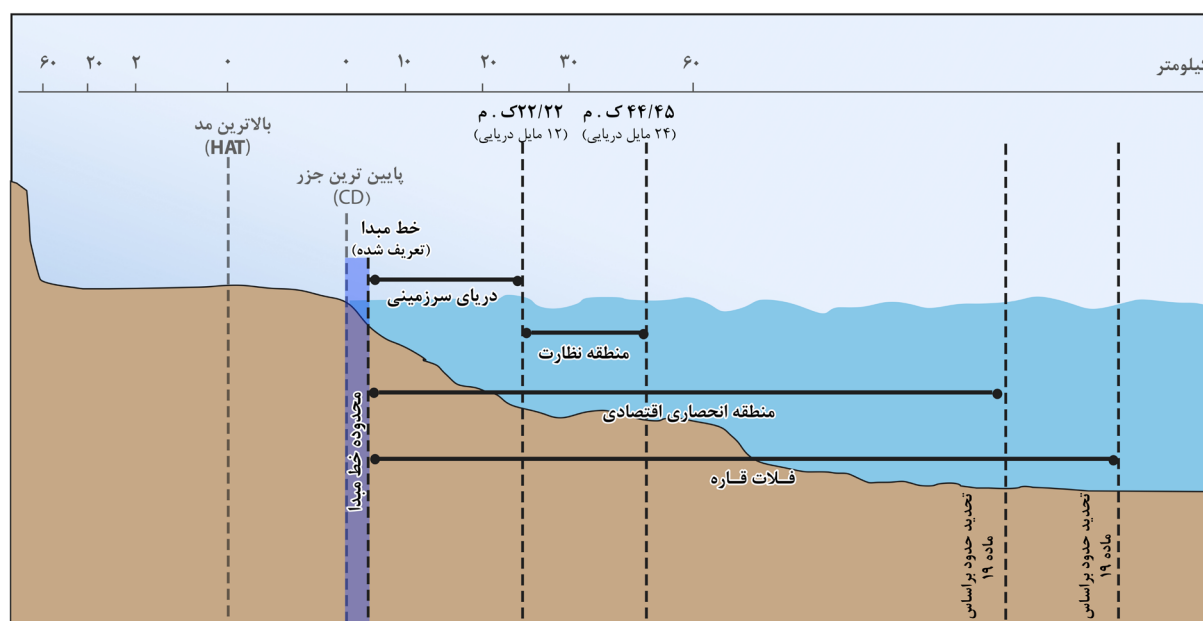
جدول ۱۱. مفاهیم مکانی مطرح در قانون مناطق دریایی جمهوری اسلامی ایران در خلیج فارس و دریای عمان (مصوب ۱۳۷۲ مجلس شورای اسلامی)

عنوان قانون / مصوبه	سال تصویب	مرجع تصویب	عبارات مطرح شده	تعریف
قانون مناطق دریایی جمهوری اسلامی ایران در خلیج فارس و دریای عمان	۱۳۷۲	مجلس شورای اسلامی	دریای سرزمینی	جمهوری اسلامی ایران خارج از قلمرو خشکی و آب‌های داخلی و جزایر خود در خلیج فارس، تنگه هرمز و دریای عمان بر منطقه‌ای از آب‌های متصل به خط مبدأ که دریای سرزمینی نامیده می‌شود نیز حاکمیت دارد.
			حد خارجی	عرض دریای سرزمینی از خط مبدأ ۱۲ (دوازده) مایل دریایی می‌باشد. مایل دریایی برابر با ۱۸۵۳ متر است.
			خط مبدأ	محاسبه خط مبدأ دریای سرزمینی در خلیج فارس و دریای عمان همان است که در تصویب‌نامه هیئت وزیران به شماره ۶۷-۲۵۰ مورخ ۱۳۵۲/۰۴/۳۱ تعیین شده است. (مصوبه مذکور ضمیمه این قانون است) در سایر مناطق و جزایر ملاک حد پست‌ترین جزر آب در امتداد ساحل خواهد بود.
			آب‌های داخلی	آب‌های واقع بین خط مبدأ دریای سرزمینی و قلمرو خشکی و همچنین آب‌های واقع بین جزایر متعلقه به ایران که فاصله آنها از یکدیگر از دو برابر عرض دریای سرزمینی تجاوز نکند، جزء آب‌های داخلی محسوب و تحت حاکمیت جمهوری اسلامی ایران است.
			منطقه نظارت	منطقه نظارت منطقه‌ای است در مجاورت دریای سرزمینی که حد خارجی آن از خط مبدأ ۲۴ مایل دریایی می‌باشد.
			منطقه انحصاری اقتصادی	حقوق حاکمه و صلاحیت در منطقه انحصاری اقتصادی - حقوق حاکمه و صلاحیت جمهوری اسلامی ایران در ماورای دریای سرزمینی که منطقه انحصاری اقتصادی نامیده می‌شود به شرح زیر اعمال می‌گردد: ... تحدید حدود منطقه انحصاری اقتصادی در ماده (۱۹) این قانون تشریح می‌شود.
			فلات قاره	حاکمیت و صلاحیت جمهوری اسلامی ایران نسبت به فلات قاره که دنباله طبیعی قلمرو خشکی و شامل بستر و زیربستر مناطق دریایی مجاور و ماورای دریای سرزمینی ایران است نیز طبق مفاد ماده (۱۴) بر حسب مورد اعمال می‌گردد. تحدید حدود فلات قاره در ماده (۱۹) این قانون تشریح می‌شود.

مأخذ: همان.

این قانون، قانون جامعی بوده که موضوع حاکمیت و صلاحیت ایران بر آب‌های مجاور را به روشنی معرفی کرده و تاکنون ملاک عمل است.

شکل ۹. پروفیل شماتیک از محدوده‌های تعریف شده در قانون مناطق دریایی جمهوری اسلامی ایران در خلیج فارس و دریای عمان (مصوب مجلس شورای اسلامی ۱۳۷۲)

مأخذ: همان.

۹-۳. طرح مدیریت یکپارچه مناطق ساحلی (ICZM) مصوب ۱۳۸۸ شورای عالی معماری و شهرسازی ایران

به منظور برنامه‌ریزی و مدیریت یکپارچه در کلیه سواحل ایران، مطالعات طرح مدیریت یکپارچه مناطق ساحلی (ICZM) برای سواحل دریای خزر، دریای عمان و خلیج فارس در دستور کار سازمان بنادر و دریانوردی ایران قرار گرفت. این مطالعات از سال ۱۳۸۲ تا ۱۳۸۸ در سه گام و در نظام‌های مطالعاتی مختلف انجام شد و پس از انجام مطالعات بسیار گسترده و بررسی‌های کارشناسی متعدد سرانجام این طرح در سال ۱۳۸۸ به تصویب شورای عالی معماری و شهرسازی ایران رسید. یکی از بخش‌های مطالعاتی در این طرح، «تعیین محدوده و مرزبندی مناطق ساحلی کشور» بوده که در آن پهنه‌های مطالعاتی در این طرح معرفی شده است. مفاهیم مورد استفاده در این طرح در جدول ۱۲ آورده شده است.

جدول ۱۲. مفاهیم مکانی مطرح شده در طرح مدیریت یکپارچه مناطق ساحلی (ICZM) مصوب ۱۳۸۸ شورای عالی معماری و شهرسازی ایران

عنوان قانون / مصوبه	سال تصویب	مرجع تصویب	عبارات مطرح شده	تعریف
طرح مدیریت یکپارچه مناطق ساحلی (ICZM)	۱۳۸۸	شورای عالی معماری و شهرسازی	آب‌های ساحلی	حداصل هم‌عمق ۲۰- و یا ۱۰- متر و ۱۰ مایل دریایی در خطه شمالی، حداقل هم‌عمق ۱۵- و یا ۱۰- متر مرز آب‌های سرزمینی در خطه خلیج فارس، حداقل هم‌عمق ۲۰- و مرز آب‌های سرزمینی در خطه دریای عمان
			آب‌های کرانه‌ای	حداصل موقعیت فعلی آب تا خط هم‌عمق ۲۰- متر یا ۱۰- متر در آب‌های دریای خزر، حداقل موقعیت فعلی آب تا خط هم‌عمق ۱۵- متر یا ۱۰- متر در آب‌های خلیج فارس حداقل موقعیت فعلی آب تا خط هم‌عمق ۲۰- متر در آب‌های دریای عمان
			پهنه نوسان آب (حریم قانونی پیشنهادی)	حداصل موقعیت فعلی آب تا خط هم‌ارتفاع ۲۵- متر در خطه شمال کشور
			پهنه خطر	حداصل خط هم‌ارتفاع ۲۵- متر تا خط خطر در خطه خزر، حداقل موقعیت فعلی آب (متوسط‌تر از آب جزر و مد) تا خط خطر در خطه خلیج فارس و دریای عمان
			پهنه ناحیه ساحلی	حداصل خط خطر تا منتهی‌الیه مرز خشکی منطقه ساحلی
			منطقه ساحلی	حداصل ۱۰ مایل دریایی تا منتهی‌الیه مرز خشکی ناحیه ساحلی در خطه خزر، حداقل مرز آب‌های سرزمینی تا منتهی‌الیه مرز خشکی ناحیه ساحلی در خطه خلیج فارس و دریای عمان
			ناحیه کرانه‌ای	حداصل خط خطر تا هم‌عمق ۲۰- متر و یا ۱۰- متر در خطه خزر؛ حداقل خط خطر تا هم‌عمق ۱۵- متر و یا ۱۰- متر در خطه خلیج فارس، حداقل خط خطر تا هم‌عمق ۲۰- متر در خطه دریای عمان

مأخذ: همان.

پس از تصویب طرح ICZM ملی در سال ۱۳۸۸، مقرر شد به منظور عملیاتی کردن مفاهیم مطرح شده در این طرح، هر یک از استان‌های ساحلی نسبت به تهیه طرح تدقیق مطالعات مدیریت یکپارچه ساحلی در مقیاس استانی اقدام کنند. با توجه به تدقیق مفاهیم مطرح شده در طرح ICZM ملی توسط مطالعات استانی، در این بخش، صرفاً مفاهیم مطرح شده در ICZM ملی آورده شده و بررسی عمیق‌تر و ترسیم پهنه‌های معرفی شده در بخش طرح تدقیق مطالعات استانی آورده شده است. گفتنی است، به لحاظ مرور تاریخی مطالعات، طرح ICZM ملی شامل سواحل دریای خزر، دریای عمان و خلیج فارس در سال ۱۳۸۸ به تصویب شورای عالی معماری و شهرسازی ایران رسید.

۱۰-۳. طرح تدقیق مطالعات مدیریت یکپارچه نوار ساحلی (ICZM) استان هرمزگان، مصوب ۱۳۹۸ شورای برنامه‌ریزی

استان هرمزگان

همان‌طور که در بخش قبل اشاره شد، پس از تهیه طرح ICZM ملی، در هر یک از استان‌های ساحلی تهیه طرح تدقیق ICZM استانی باید تهیه شود. اولین طرح تدقیق ICZM استانی که به تصویب رسیده، مربوط به استان هرمزگان است که در سال ۱۳۹۸ به تصویب شورای برنامه‌ریزی و توسعه استان هرمزگان رسید.

جدول ۱۳. مفاهیم مکانی مطرح شده در طرح تدقیق مطالعات مدیریت یکپارچه نوار ساحلی (ICZM) استان هرمزگان، مصوب ۱۳۹۸ شورای برنامه‌ریزی استان هرمزگان

عنوان قانون / مصوبه	سال تصویب	مرجع تصویب	عبارات مطرح شده	تعریف
طرح تدقیق مطالعات مدیریت یکپارچه نوار ساحلی (ICZM) استان هرمزگان	۱۳۹۸	شورای برنامه‌ریزی و توسعه هرمزگان	ناحیه ساحلی	این ناحیه از بالاترین میزان نفوذ پدیده‌های دریایی در خشکی (بالاترین میزان مد نجومی) آغاز و تا انتهای منطقه ساحلی در خشکی امتداد می‌یابد. منتهی‌الیه منطقه ساحلی در خشکی یا حد انتهایی ناحیه ساحلی در خشکی متکی بر معیارهای متعددی همچون مرز حوضه‌های آبریز بلافاصل دریا، خط‌الرأس ارتفاعات موازی با دریا، مرز شهرستان یا بخش ساحلی، شبکه دسترسی جاده‌ای، محدوده قانونی شهرها، چگالی تمرکز روستاها، مرز مناطق تحت حفاظت محیط زیست است.
			پهنه احتیاط	پهنه‌ای است که از بالاترین میزان مد نجومی آغاز و تا بیشترین میزان نفوذ آب دریا به خشکی تحت اثر هم‌زمان پدیده‌های مخاطره‌آمیز دریایی امتداد می‌یابد. در واقع این پهنه حداقل خط خطر و بالاترین مد نجومی دریاست.
			خط خطر	خط خطر نیز بر اساس کدهای ارتفاعی و بر روی نقشه‌های بزرگ مقیاس ترسیم می‌شود. کدهای ارتفاعی مذکور وابسته به اثر متقابل و جمعی (هم‌زمان) برخی مؤلفه‌های دریایی (تغییرات کوتاه‌مدت و پر بودیک سطح آب، تغییرات بلندمدت سطح آب، کشند ناشی از طوفان، کشند ناشی از موج، تغییرات فشار هوا) است.
			پهنه ناحیه کرانه‌ای	این پهنه حداقل بالاترین میزان مد نجومی تا عمق بسته شدن رسوب‌گذاری موازی خشکی است. در تعیین حد پایینی ناحیه کرانه‌ای علاوه بر معیار عمق بسته شدن رسوب از معیارهای دیگری همچون عمق حضور آب‌سنگ‌های مرجانی و عمق تالاب ساحلی-دریایی استفاده می‌شود. این ناحیه به دو بخش دریاکنار و پهنه آب‌های کرانه‌ای قابل تفکیک است.
			دریاکنار	بخشی از ناحیه کرانه‌ای است که در شرایط عادی فرایند جزرومد در آن شکل می‌گیرد. حدود این بخش در سمت خشکی به بالاترین تراز مد نجومی و در سمت دریا به پایین‌ترین سطح جزریا چارت دیتوم بسته می‌شود.
			آب‌های کرانه‌ای	بخشی از ناحیه کرانه‌ای است که همواره آب دریا در آن حضور دارد. این پهنه از پایین‌ترین سطح جزر تا حد پایینی ناحیه کرانه‌ای (عمق بسته شدن نیم‌رخ رسوب‌گذاری موازی خشکی) امتداد می‌یابد.
			آب‌های ساحلی	این پهنه از حد پایینی ناحیه کرانه‌ای تا منتهی‌الیه منطقه ساحلی در دریا امتداد دارد. منتهی‌الیه منطقه ساحلی در سواحل جنوبی کشور منطبق بر مرز دریای سرزمینی کشور (فاصله ۱۲ مایل دریایی از خط مبدأ دریای سرزمینی) تعریف می‌شود.
			پهنه ناحیه اثر گذار بر منطقه ساحلی	پهنه‌ای است در مجاورت بخش خشکی منطقه ساحلی، به گونه‌ای که هرگونه فعالیت، اقدامات انسانی یا مخاطرات طبیعی بر روی فرایندها و عملکرد بوم‌شناختی و توسعه‌های منطقه ساحلی تأثیر گذار خواهد بود. این پهنه حداقل مرز منتهی‌الیه منطقه ساحلی در خشکی (یا منتهی‌الیه مرز پهنه ناحیه ساحلی در خشکی) و محدوده‌ای است که از نظر توپوگرافی یا حوضه آبریز با دیگر عوارض طبیعی یا انسان‌ساخت قابل تحدید حدود است.
			پهنه آب‌های فراساحلی	این پهنه دریایی در مجاورت دریای سرزمینی تا مرز منطقه انحصاری اقتصادی کشور در حدود مرزهای استان سیستان و بلوچستان امتداد یافته است.

مأخذ: همان.

برای احراز جایگاه شایسته جهانی و رتبه اول در منطقه.

۲. توسعه فعالیت‌های اقتصادی در یامحور و ایجاد قطب‌های توسعه دریایی پیشران در سواحل، جزایر و پس کرانه‌ها به گونه‌ای که نرخ رشد اقتصادی در حوزه فعالیت‌های دریامحور (اقتصاد دریامحور) طی ۱۰ سال همواره حداقل دو برابر نرخ رشد اقتصادی کشور باشد.
۳. تسهیل و توسعه سرمایه‌گذاری و مشارکت داخلی و خارجی با ایجاد زیرساخت‌های لازم نرم‌افزاری و سخت‌افزاری (حقوقی، اقتصادی، زیربنایی و امنیتی).
۴. **تدوین طرح جامع توسعه دریامحور با پهنه‌بندی دریا، کرانه و پس کرانه** و تعیین سهم و جغرافیای جمعیت، تجارت، صنعت، کشاورزی و گردشگری، به خصوص در سواحل و جزایر جنوب و به‌ویژه سواحل مکران با تأکید بر هویت ایرانی-اسلامی طی حداکثر یک سال پس از ابلاغ سیاست.
۵. بهره‌برداری حداکثری و بهینه از ظرفیت‌ها، منابع و ذخایر زیست‌بوم دریایی با ممانعت از تخریب محیط زیست دریایی به خصوص توسط کشورهای دیگر.
۶. تأمین و ارتقای سرمایه انسانی و مدیریت متعهد و کارآمد و ایجاد پشتوانه علمی، آموزشی و پژوهشی برای توسعه دریامحور و زیست‌بوم نوآوری و فناوری دریایی.
۷. توسعه همکاری‌های اقتصادی، تجاری و سرمایه‌گذاری در طرح‌های بزرگ‌مقیاس و دانش‌بنیان زیرساختی، تولیدی و خدماتی با کشورهای همسایه و سایر کشورها به‌منظور بهره‌گیری از ظرفیت‌های دریایی و حضور مؤثر در معابر بین‌المللی و دستیابی به موقعیت قطب‌های منطقه‌ای.
۸. افزایش سهم کشور در حمل‌ونقل دریایی و ترانزیت با ایجاد و تقویت شبکه حمل‌ونقل ترکیبی.
۹. حمایت از سرمایه‌گذاران بومی و محلی در طرح‌های توسعه‌ای و حمایت از فعالان اقتصادی و بنگاه‌های کوچک و متوسط جوامع محلی در حوزه‌های مختلف از جمله صیادی، کشاورزی، صنعتی و گردشگری.

جدول ۱۴. مفاهیم مکانی مطرح شده در سیاست‌های کلی توسعه دریامحور ابلاغ شده در سال ۱۴۰۲ توسط مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی)

عنوان قانون / مصوبه	عبارات مطرح شده
سیاست‌های کلی توسعه دریامحور	ساحل
	فراساحل
	دریا
	کرانه
	پس کرانه

مأخذ: [۱].

همان‌طور که مشخص است، این سیاست‌ها، برنامه‌ای توسعه‌ای و در مقیاس ملی برای کشور پیشنهاد شده است. در بند «۴» این سیاست، به تهیه طرح جامع توسعه دریامحور با پهنه‌بندی «دریا»، «کرانه» و «پس کرانه» اشاره شده است. با توجه به ماهیت این سیاست‌ها و لزوم تهیه برنامه‌های عملیاتی برای تحقق این سیاست‌ها، ضروری است به‌لحاظ فنی و قانونی، مفاهیم فضایی تشریح‌کننده این سه پهنه، شناسایی شده و در قالب برنامه‌ای به کلیه نهادهای مؤثر در تدوین برنامه جامع توسعه دریامحور ابلاغ شود.

۱۲-۳. برنامه جامع تحقق سیاست‌های کلی توسعه دریامحور مصوب ۱۴۰۳ هیئت وزیران

هیئت وزیران در جلسه ۱۴۰۳/۰۲/۱۲ به استناد اصل یک‌صد و سی و هشتم قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران و در اجرای ابلاغیه مورخ ۱۴۰۲/۰۸/۱۶ مقام معظم رهبری در خصوص سیاست‌های کلی توسعه دریامحور، برنامه جامع تحقق سیاست‌های مذکور را تصویب کرد.

جدول ۱۵. مفاهیم مکانی مطرح شده در برنامه جامع تحقق سیاست‌های کلی توسعه دریامحور مصوب ۱۴۰۳ هیئت وزیران

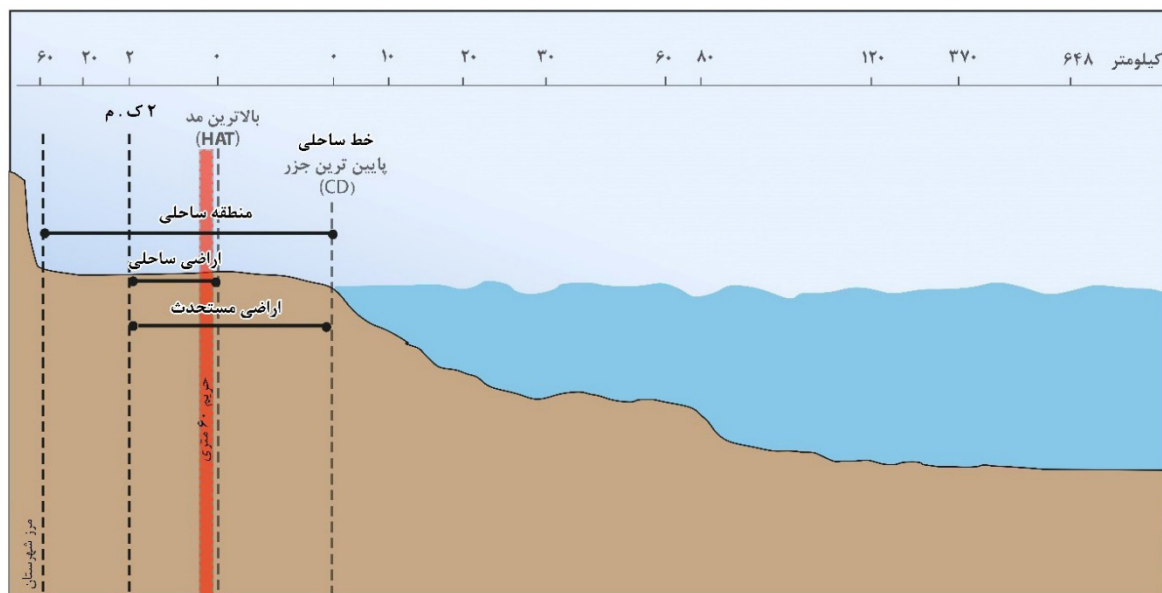
عنوان قانون / مصوبه	سال تصویب	مرجع تصویب	عبارات مطرح شده	تعریف
برنامه جامع تحقق سیاست‌های کلی توسعه دریامحور	۱۴۰۳	هیئت وزیران	اراضی مستحدث	زمین‌هایی که در نتیجه پایین رفتن سطح آب یا هر نوع جریان آب در کرانه‌های دریا و دریاچه‌ها و جزایر یا در نتیجه پایین رفتن آب یا خشک شدن تالاب‌ها ظاهر و یا ایجاد می‌شود. عرض اراضی مستحدث دریای خزر خط ترازوی به ارتفاع (۱۵۰) سانتی‌متر از سطح آب در آخرین نقطه پیشرفت آب دریا در سال ۱۳۴۲ است و در نقاطی که این خط به جاده سراسری عمومی ساحلی فعلی برخورد می‌کند، حد اراضی مستحدث جاده مزبور است. عرض اراضی مستحدث خلیج فارس و دریای عمان دو کیلومتر از آخرین حد پیشرفت آب دریا از بالاترین نقطه مد خواهد بود.
			اراضی ساحلی	پهنه‌ای با عرض مشخص از زمین‌های مجاور دریا و دریاچه‌ها یا خلیج که حداقل از یک سو به کنار دریا یا دریاچه یا خلیج متصل باشد. عرض اراضی ساحلی دریای خزر، خلیج فارس و دریای عمان مشابه عرض اراضی مستحدث خواهد بود.
			حریم	قسمتی از اراضی ساحلی یا مستحدث که یک طرف آن متصل به آب دریا یا دریاچه یا خلیج یا تالاب باشد. عرض حریم دریای خزر شصت متر از آخرین نقطه پیشرفتگی آب در سال ۱۳۴۲ و عرض حریم خلیج فارس و دریای عمان شصت متر از آخرین نقطه مد است.
			خط ساحلی	حد پست‌ترین جزر آب در امتداد ساحل.
			مناطق ساحلی	مناطق ساحلی در جنوب کشور، شامل نقاطی که یکی از شرایط زیر را دارا باشد: الف) شهرستان‌هایی که دارای خط ساحلی هم‌مرز با دریا هستند. ب) شهرستان‌هایی که بیش از پنجاه درصد (۵۰٪) جمعیت آن در شعاع شصت کیلومتری خط ساحلی قرار داشته باشد. پ) شهرستان‌هایی که بیش از پنجاه درصد (۵۰٪) مساحت آنها در شعاع شصت کیلومتری از خط ساحلی باشد. ت) مناطق ساحلی در شمال کشور شامل بخش‌هایی (بر اساس تقسیمات کشوری) است که دارای خط ساحلی هم‌مرز با دریا باشند.

مأخذ: استنتاج نگارندگان.

در این برنامه به عبارت‌های اراضی مستحدث، اراضی ساحلی، حریم، خط ساحلی و مناطق ساحلی اشاره شده است. به جز عبارات «خط ساحلی» و «مناطق ساحلی»، کلیه مفاهیم به کار برده شده در این برنامه منطبق بر مفاهیم تعریف شده در قوانین قبلی بوده است. نکته قابل توجه در خصوص مفاهیم این برنامه، تعیین عرض اراضی مستحدث برای دریای عمان و خلیج فارس است، در حالی که در مصوبات قبلی، این مفهوم اغلب برای دریای خزر و سایر دریاچه‌ها مورد استفاده قرار می‌گرفت و برای دریای عمان و خلیج فارس موضوعیتی نداشته است. گفتنی است، به‌طور معمول تعریف مفاهیم، در صلاحیت تقنینی مجلس است و این موضوع که تعاریف و برخی احکام ارائه شده، برنامه جامع

تحقق سیاست‌های کلی توسعه دریامحور در حدود اختیارات اصل یک صد و سی و هشتم قانون اساسی است یا خیر، نیازمند بررسی‌های جداگانه‌ای است که در چارچوب پژوهش جاری نمی‌گنجد.

شکل ۱. پروفیل شماتیک از محدوده‌های تعریف شده در برنامه جامع تحقق سیاست‌های کلی توسعه دریامحور (مصوب ۱۴۰۳ هیئت وزیران)

مأخذ: استنتاج نگارندگان.

۱۳-۳. قانون برنامه پنج ساله هفتم پیشرفت جمهوری اسلامی ایران (۱۴۰۳-۱۴۰۷) مصوب ۱۴۰۳ مجلس شورای اسلامی

قانون برنامه پنج ساله هفتم پیشرفت جمهوری اسلامی ایران (۱۴۰۳-۱۴۰۷) در جلسه علنی مورخ ۱۴۰۳/۰۳/۰۱ مجلس شورای اسلامی به تصویب رسید و طی نامه شماره ۶۰۵۴۱ مورخ ۱۴۰۳/۰۴/۱۳ توسط سرپرست ریاست جمهوری ابلاغ شد. ذیل فصل ۱۲ این قانون با عنوان «گذر (ترانزیت) و اقتصاد دریامحور» طی مواد (۵۶ تا ۶۳) آن به سیاستگذاری در حوزه ترانزیت و اقتصاد دریامحور اشاره شده است. از جمله اهداف کمی مرتبط با مفاهیم مکانی پهنه‌های مجاور دریا در این فصل، استقرار ۸ درصد از جمعیت کشور در «سواحل جنوب» است. در این فصل نیز اشاره‌ای به تعریف «سواحل جنوب» نشده و این طور استنتاج می‌شود که «سواحل جنوب» معادل مکانی «مناطق ساحلی» اشاره شده در برنامه جامع تحقق سیاست‌های کلی توسعه دریامحور باشد.

۴. جمع‌بندی و نتیجه‌گیری

۴-۱. جمع‌بندی مفاهیم مورد اشاره در اسناد قانونی

همان‌طور که در مقدمه این گزارش اشاره شد، هدف از مرور قوانین و مصوبات بررسی شده در این گزارش، ایجاد یک ادبیات مشترک در خصوص تعریف پهنه‌های قابل درک در خصوص عملیاتی کردن برنامه جامع توسعه دریامحور در راستای سیاست‌های کل توسعه دریامحور ابلاغی مقام معظم رهبری (مدظله العالی) است. در این بخش با استفاده از مرور قوانین و مصوبات در ابتدا مجموعه قوانین و مقررات بررسی شده به لحاظ فضایی و مکانی جمع‌بندی می‌شوند و با استفاده از آنها، مفاهیم مکانی در خصوص توسعه دریامحور معرفی خواهند شد و در صورت نیاز با استفاده از سایر منابع بررسی شده (نظیر طرح تدقیق ICZM استانی) به تکمیل مفاهیم مورد نیاز پرداخته خواهد شد. براساس بررسی‌های انجام شده، نقطه‌ای با عنوان «پایین‌ترین جزر» که در ادبیات جهانی با (LAT) و یا (CD) شناخته می‌شود در واقع

حداصل پهنه خشکی و دریاست. در ادامه به معرفی پهنه‌های واقع در خشکی و دریا براساس قوانین و مقررات جمهوری اسلامی ایران پرداخته خواهد شد.

الف) پهنه‌های واقع در دریا

۱. دریای سرزمینی: جمهوری اسلامی ایران خارج از قلمرو خشکی و آب‌های داخلی و جزایر خود در خلیج فارس، تنگه هرمز و دریای عمان بر منطقه‌ای از آب‌های متصل به خط مبدأ که دریای سرزمینی نامیده می‌شود نیز حاکمیت دارد. عرض دریای سرزمینی از خط مبدأ ۱۲ (دوازده) مایل دریایی است (مواد (۱) و (۲) [قانون مناطق دریایی جمهوری اسلامی ایران در خلیج فارس و دریای عمان مصوب ۱۳۷۲](#)).

۲. خط مبدأ: محاسبه خط مبدأ دریای سرزمینی در خلیج فارس و دریای عمان همان است که در تصویب‌نامه هیئت وزیران به شماره ۶۷-۲۵۰/۲ مورخ ۱۳۵۲/۰۴/۳۱ تعیین شده است. در سایر مناطق و جزایر ملاک حد پست‌ترین جزر آب در امتداد ساحل خواهد بود (ماده (۳) [قانون مناطق دریایی جمهوری اسلامی ایران در خلیج فارس و دریای عمان مصوب ۱۳۷۲](#)).

۳. منطقه نظارت: منطقه نظارت منطقه‌ای است در مجاورت دریای سرزمینی که حد خارجی آن از خط مبدأ ۲۴ مایل دریایی است (ماده (۱۲) [قانون مناطق دریایی جمهوری اسلامی ایران در خلیج فارس و دریای عمان مصوب ۱۳۷۲](#)).

۴. منطقه انحصاری اقتصادی: حقوق حاکمه و صلاحیت در منطقه انحصاری اقتصادی - حقوق حاکمه و صلاحیت جمهوری اسلامی ایران در ماورای دریای سرزمینی که منطقه انحصاری اقتصادی نامیده می‌شود به شرح مفاد ماده (۱۴) [قانون مناطق دریایی جمهوری اسلامی ایران در خلیج فارس و دریای عمان مصوب ۱۳۷۲](#) اعمال می‌شود.

۵. فلات قاره: حاکمیت و صلاحیت جمهوری اسلامی ایران نسبت به فلات قاره که دنباله طبیعی قلمرو خشکی و شامل بستر و زیربستر مناطق دریایی مجاور و ماورای دریای سرزمینی ایران است نیز طبق مفاد ماده (۱۴) [قانون مناطق دریایی جمهوری اسلامی ایران در خلیج فارس و دریای عمان مصوب ۱۳۷۲](#) بر حسب مورد اعمال می‌شود (ماده (۱۵) [قانون مناطق دریایی جمهوری اسلامی ایران در خلیج فارس و دریای عمان مصوب ۱۳۷۲](#)).

۶. تحدید حدود فلات قاره و منطقه انحصاری اقتصادی: حدود منطقه انحصاری اقتصادی و فلات قاره جمهوری اسلامی ایران مادامی که به موجب موافقت‌نامه‌های دوجانبه تعیین نشده باشد منطبق بر خطی خواهد بود که کلیه نقاط آن از نزدیک‌ترین نقاط خطوط مبدأ طرفین به یک فاصله باشد (ماده (۱۹) [قانون مناطق دریایی جمهوری اسلامی ایران در خلیج فارس و دریای عمان مصوب ۱۳۷۲](#)).

ب) پهنه‌های ساحلی

۱. خط ساحلی: حد پست‌ترین جزر آب در امتداد ساحل (ماده (۱) [برنامه جامع تحقق سیاست‌های کلی توسعه دریامحور مصوب ۱۴۰۳](#)).

۲. اراضی ساحلی: پهنه‌ای با عرض مشخص از زمین‌های مجاور دریا و دریاچه‌ها یا خلیج که حداقل از یک سو به کنار دریا یا دریاچه یا خلیج متصل باشد (ماده (۱) [برنامه جامع تحقق سیاست‌های کلی توسعه دریامحور مصوب ۱۴۰۳](#)).

۳. عرض اراضی ساحلی خلیج فارس و دریای عمان: دو کیلومتر از آخرین حد پیشرفت آب دریا بالاترین نقطه مد خواهد بود (بند «ب» ماده (۲) [قانون اراضی مستحدث و ساحلی مصوب ۱۳۵۴](#)).

۴. حریم: قسمتی از اراضی ساحلی یا مستحدث که یک طرف آن متصل به آب دریا یا دریاچه یا خلیج یا تالاب باشد. عرض حریم دریای خزر شصت متر از آخرین نقطه پیشرفتگی آب در سال ۱۳۴۲ و عرض حریم خلیج فارس و دریای عمان شصت متر از آخرین نقطه مد است (ماده (۱) [برنامه جامع تحقق سیاست‌های کلی توسعه دریامحور مصوب ۱۴۰۳](#)).

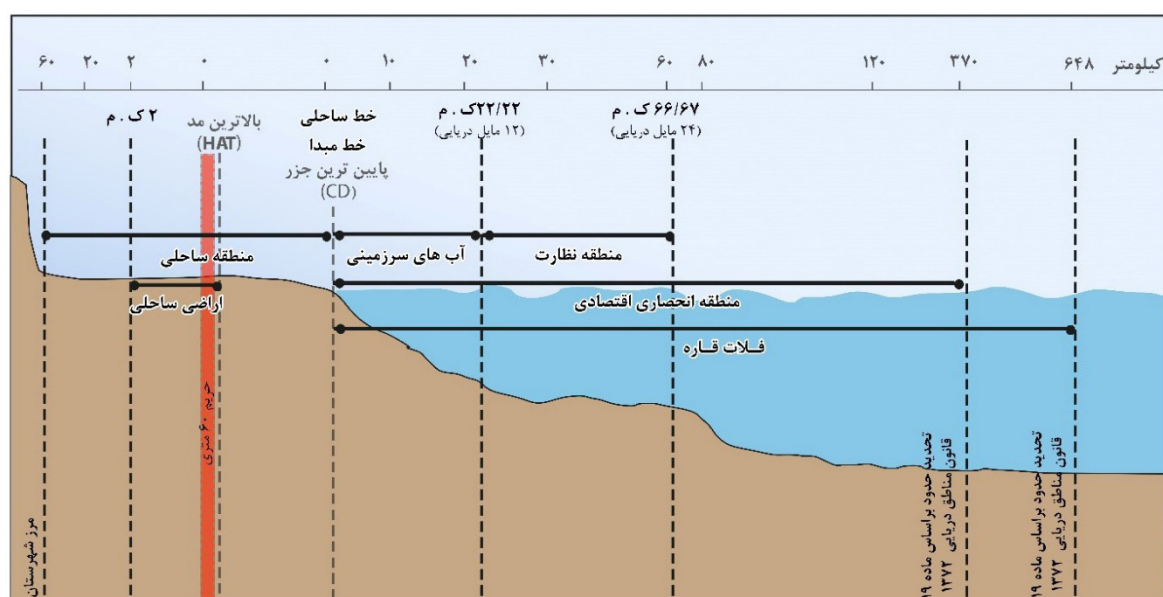
۵. مناطق ساحلی: مناطق ساحلی در جنوب کشور، شامل نقاطی است که یکی از شرایط زیر را دارا باشد:

شهرستان‌هایی که دارای خط ساحلی هم‌مرز با دریا هستند،

شهرستان‌هایی که بیش از پنجاه درصد (۵۰٪) جمعیت آن در شعاع شصت کیلومتری خط ساحلی قرار داشته باشد،

شهرستان‌هایی که بیش از پنجاه درصد (۵۰٪) مساحت آنها در شعاع شصت کیلومتری از خط ساحلی باشد، مناطق ساحلی در شمال کشور شامل بخش‌هایی (بر اساس تقسیمات کشوری) است که دارای خط ساحلی هم‌مرز با دریا باشند (ماده (۱) برنامه جامع تحقق سیاست‌های کلی توسعه دریا محور مصوب ۱۴۰۳).
جمع‌بندی مفاهیم فوق به صورت تصویری در شکل زیر قابل مشاهده است.

شکل ۱۲. پروفیل شماتیک از محدوده‌های تعریف شده در قوانین و مقررات مصوب جمهوری اسلامی ایران

مأخذ: همان.

در خصوص ترسیم شکل بالا نیاز به توضیح است که خط مبدأ جمهوری اسلامی ایران در کلیه نقاط، بر پایین‌ترین حد جزر، منطبق نیست، اما در ترسیم شماتیک شکل، به جهت سهولت ترسیم و خوانایی بهتر، خط مبدأ، منطبق بر پایین‌ترین جزر ترسیم شده است.

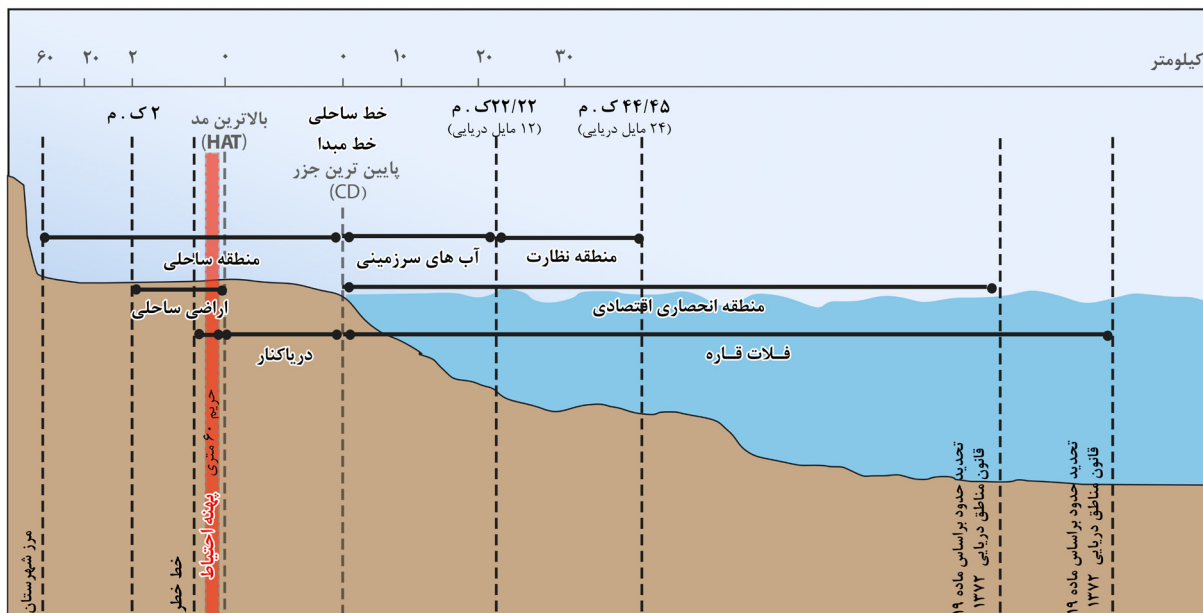
۲-۴. استفاده از مفاهیم طرح تدقیق ICZM استانی به منظور تکمیل مفاهیم قانونی موجود

پس از مشخص کردن موقعیت‌های مکانی مفاهیم مطرح شده در قوانین و مقررات در این بخش، با توجه به محدوده‌هایی که فاقد تعریف و نام‌گذاری در قوانین و مقررات هستند و یا پهنه‌هایی که نیازمند پیش‌بینی ملاحظاتی به منظور بهره‌برداری و بارگذاری هستند، از مفاهیم مطرح شده در طرح ICZM به منظور تکمیل مفاهیم مکانی به شرح زیر استفاده شده است.

همان‌طور که در شکل ۱۳ قابل مشاهده است، محدوده‌های فاصل بین بالاترین مد و پایین‌ترین جزر در قوانین، تعریف مشخصی ندارد؛ لذا پیشنهاد می‌شود از تعریف «دریا کنار» در طرح تدقیق ICZM استان هرمزگان که دقیقاً به همین موضوع اشاره دارد به منظور شفافیت بیشتر و امکان بهره‌برداری عملیاتی از مفاهیم استفاده شود.

به علاوه در طرح تدقیق ICZM، با توجه به ملاحظات مختلف ایمنی و سوانح، پهنه‌ای به عنوان پهنه احتیاط، معرفی شده که در هر گونه بارگذاری، ملاحظاتی را پیشنهاد کرده است. با توجه به اهمیت ایمنی در سواحل، پیشنهاد می‌شود این پهنه نیز در ادبیات عملیاتی سیاست‌های کلی تحقق توسعه دریا محور لحاظ شود. در ادامه تعاریف مرتبط با این پهنه‌ها آورده شده‌اند:

شکل ۱۳. پروفیل شماتیک از تلفیق محدوده‌های تعریف‌شده در قوانین و مقررات مصوب جمهوری اسلامی ایران
و طرح ICZM استان هرمزگان در جهت شناسایی مفاهیم سیاست‌های کلی توسعه دریامحور

مأخذ: استنتاج نگارندگان.

الف) دریاکنار: بخشی از ناحیه کرانه‌ای است که در شرایط عادی دامنه و فرایند جزرومد در آن شکل می‌گیرد. حدود این بخش در سمت خشکی به بالاترین تراز مد نجومی و در سمت دریا به پایین‌ترین سطح جزر (چارت دیتوم-CD) بسته می‌شود.

ب) خط خطر: خط خطر براساس کدهای ارتفاعی و بر روی نقشه‌های بزرگ‌مقیاس ترسیم می‌شود. کدهای ارتفاعی مذکور وابسته به اثر متقابل و تجمعی (هم‌زمان) برخی مؤلفه‌های دریایی (تغییرات کوتاه‌مدت و پریودیک سطح آب، تغییرات بلندمدت سطح آب، کشند ناشی از طوفان، کشند ناشی از موج، تغییرات فشار هوا) است.

ج) پهنه احتیاط: پهنه‌ای که از بالاترین میزان مد نجومی آغاز و تا بیشترین میزان نفوذ آب دریا به خشکی تحت اثر هم‌زمان پدیده‌های مخاطره‌آمیز دریایی امتداد می‌یابد. در واقع این پهنه حداقل خط خطر و بالاترین مد نجومی دریاست.

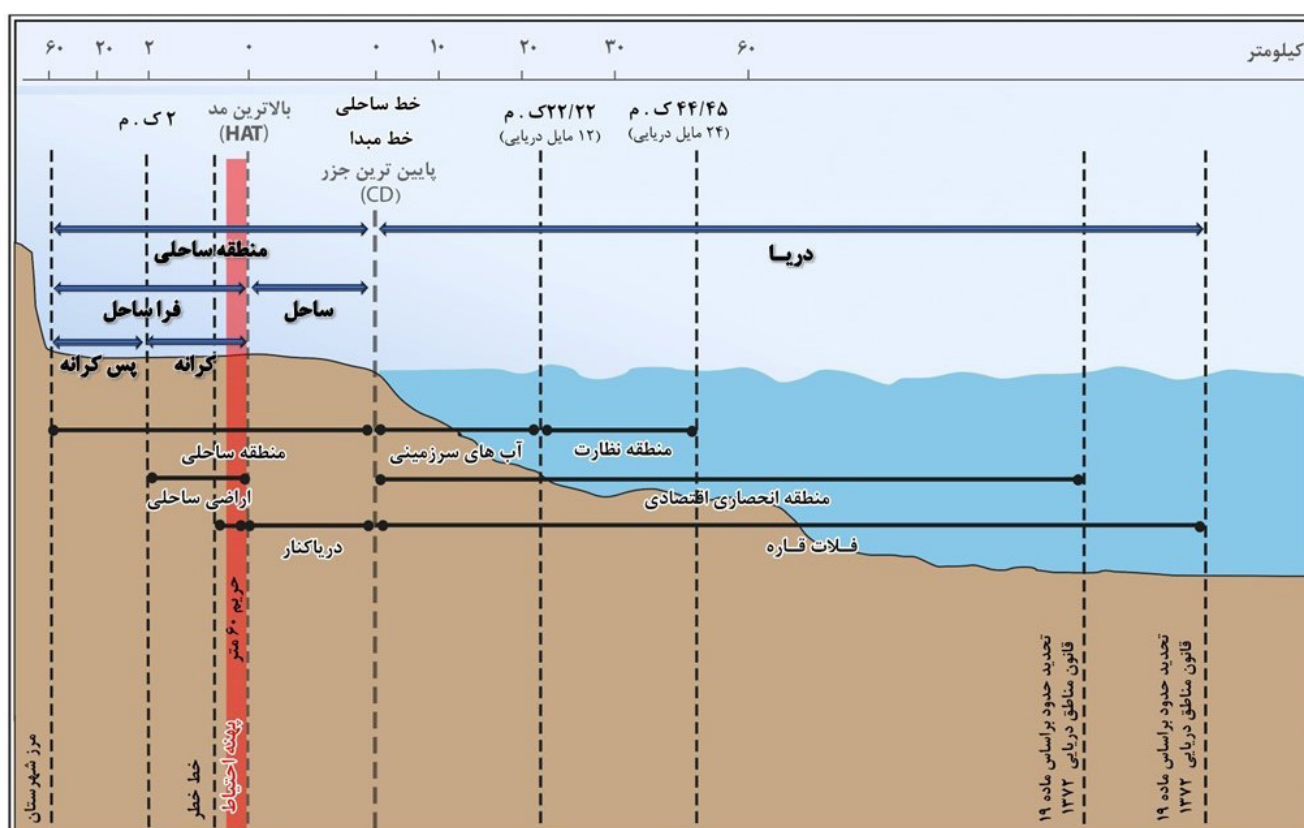
۳-۴. تعریف نهایی مفاهیم سیاست‌های توسعه دریامحور با استفاده از مفاهیم قانونی و فنی

در سیاست‌های کلی توسعه دریامحور، با تهیه طرح جامع توسعه دریامحور به پهنه‌بندی دریا، کرانه و پس کرانه صراحتاً اشاره شده و در سایر بندها نیز عبارات ساحل و فراساحل نیز مورد اشاره قرار گرفته‌اند. به منظور تهیه طرح عملیاتی برای تحقق این سیاست‌ها، تعریف فضایی و مکانی این عبارات در انطباق با قوانین و مقررات مصوب و طرح‌های تخصصی و فنی در حوزه مطالعات دریایی از ضروریات است. در این گزارش، با مرور انواع مفاهیم حقوقی و فنی در ارتباط با تعریف پهنه‌ها، نقاط و مفاهیم مکانی مرتبط با دریا و پهنه‌های مجاور آن، تعریف مکانی برای مفاهیم مطرح شده در «سیاست‌های کلی توسعه دریامحور» احصا و پیشنهاد شده است.

بر این اساس، پهنه قابل برنامه‌ریزی در سیاست‌های کلی توسعه دریامحور به دو پهنه کلی «دریا» و «منطقه ساحلی» قابل تقسیم هستند. در پهنه دریا، محدوده «آب‌های سرزمینی»، «منطقه نظارت»، «منطقه انحصاری اقتصادی» و «فلات قاره» قرار گرفته‌اند و نحوه استفاده و برخورد حقوقی در این پهنه‌ها براساس قوانین مصوب جمهوری اسلامی ایران که در ادامه به آنها اشاره می‌شود، است.

پهنه «منطقه ساحلی» به زیر پهنه «ساحل» و «فراساحل» تقسیم می‌شود. محدوده این پهنه‌ها در شکل ۱۴ قابل مشاهده است. پهنه فراساحل، خود به دو زیر پهنه «کرانه» و «پس کرانه» تقسیم می‌شود. چنانچه مشخص است در محدوده «کرانه» دو پهنه «حریم دریا» و «پهنه احتیاط» نیز قرار گرفته‌اند.

شکل ۱۴. پروفیل شماتیک از مفاهیم پیشنهادی مکانی مرتبط با سیاست‌های کلی توسعه دریا محور با استفاده از قوانین و طرح‌های مصوب موجود

مأخذ: همان.

در ادامه پیشنهاد تعریف مکانی پهنه‌های بالا با استفاده از قوانین مصوب و طرح تدقیق مطالعات مدیریت یکپارچه مناطق ساحلی استان هرمزگان، ارائه می‌شود؛ چنانچه اشاره شده دو پهنه کلان «دریا» و «منطقه ساحلی» به شرح زیر با مفاهیم، تقسیمات و تعاریف زیر قابل تعریف هستند:

الف) دریا (از خط مبدأ تا انتهای محدوده فلات قاره)

۱. آب‌های سرزمینی: جمهوری اسلامی ایران خارج از قلمرو خشکی و آب‌های داخلی و جزایر خود در خلیج فارس، تنگه هرمز و دریای عمان بر منطقه‌ای از آب‌های متصل به خط مبدأ که دریای سرزمینی نامیده می‌شود نیز حاکمیت دارد. عرض دریای سرزمینی از خط مبدأ ۱۲ (دوازده) مایل دریایی است (ماده (۱) قانون مناطق دریایی جمهوری اسلامی ایران در خلیج فارس و دریای عمان مصوب ۱۳۷۲).
۲. خط مبدأ: محاسبه خط مبدأ دریای سرزمینی در خلیج فارس و دریای عمان همان است که در تصویب‌نامه هیئت وزیران به شماره ۶۷-۲۵۰/۲ مورخ ۱۳۵۲/۰۴/۳۱ تعیین شده است. در سایر مناطق و جزایر، ملاک حد پست‌ترین جزر آب در امتداد ساحل خواهد بود (ماده (۳)

قانون مناطق دریایی جمهوری اسلامی ایران در خلیج فارس و دریای عمان مصوب ۱۳۷۲).

۳. منطقه نظارت: منطقه‌ای در مجاورت دریای سرزمینی که حد خارجی آن از خط مبدأ ۲۴ مایل دریایی است (ماده (۱۲) قانون مناطق دریایی جمهوری اسلامی ایران در خلیج فارس و دریای عمان مصوب ۱۳۷۲).

۴. منطقه انحصاری اقتصادی: حقوق حاکمه و صلاحیت در منطقه انحصاری اقتصادی - حقوق حاکمه و صلاحیت جمهوری اسلامی ایران در ماورای دریای سرزمینی که منطقه انحصاری اقتصادی نامیده می‌شود به شرح ماده (۱۴) همین قانون اعمال می‌شود. حدود منطقه انحصاری اقتصادی و فلات قاره جمهوری اسلامی ایران مادامی که به موجب موافقت‌نامه‌های دوجانبه تعیین نشده باشد، منطبق بر خطی خواهد بود که کلیه نقاط آن از نزدیک‌ترین نقاط خطوط مبدأ طرفین به یک فاصله باشد (مواد (۱۴ و ۱۹) قانون مناطق دریایی جمهوری اسلامی ایران در خلیج فارس و دریای عمان مصوب ۱۳۷۲).

۵. فلات قاره: حاکمیت و صلاحیت جمهوری اسلامی ایران نسبت به فلات قاره که دنباله طبیعی قلمرو خشکی و شامل بستر و زیربستر مناطق دریایی مجاور و ماورای دریای سرزمینی ایران است نیز طبق مفاد ماده (۱۴) بر حسب مورد اعمال می‌شود. حدود منطقه انحصاری اقتصادی و فلات قاره جمهوری اسلامی ایران مادامی که به موجب موافقت‌نامه‌های دوجانبه تعیین نشده باشد منطبق بر خطی خواهد بود که کلیه نقاط آن از نزدیک‌ترین نقاط خطوط مبدأ طرفین به یک فاصله باشد (مواد (۱۵ و ۱۹) قانون مناطق دریایی جمهوری اسلامی ایران در خلیج فارس و دریای عمان مصوب ۱۳۷۲).

(ب) منطقه ساحلی: مناطق ساحلی در جنوب کشور، شامل نقاطی که یکی از شرایط زیر را دارا باشد (بند «۷» ماده (۱) برنامه جامع تحقق سیاست‌های کلی توسعه دریامحور مصوب ۱۴۰۳):

- شهرستان‌هایی که دارای خط ساحلی هم‌مرز با دریا هستند،
- شهرستان‌هایی که بیش از پنجاه درصد (۵۰٪) جمعیت آن در شعاع شصت کیلومتری خط ساحلی قرار داشته باشد،
- شهرستان‌هایی که بیش از پنجاه درصد (۵۰٪) مساحت آنها در شعاع شصت کیلومتری از خط ساحلی باشد. این منطقه با محدوده‌ها و مفاهیم زیر تعریف می‌شود:

۱. ساحل: از خط ساحلی شروع شده و تا محدوده بالاترین حد مد ادامه دارد و با مفاهیم زیر تعریف می‌شود:

– خط ساحلی: حد پست‌ترین جزر آب در امتداد ساحل (بند «۶» ماده (۱) برنامه جامع تحقق سیاست‌های کلی توسعه دریامحور مصوب ۱۴۰۳).

– دریاکنار: بخشی از منطقه ساحلی است که در شرایط عادی، فرایند جزرومد در آن شکل می‌گیرد. حدود این بخش در سمت خشکی به بالاترین تراز مد نجومی و در سمت دریا به پایین‌ترین سطح جزر یا چارت دیتوم بسته می‌شود (طرح تدقیق مطالعات مدیریت یکپارچه مناطق ساحلی استان هرمزگان، برنامه مواجهه با مخاطرات منطقه ساحلی، حیطة یابی مطالعات، مصوب ۱۳۹۸).

۲. فرا ساحل: از خط بالاترین مد شروع شده و تا محدوده مرز شهرستان ادامه دارد و با مفاهیم زیر تعریف می‌شود:

کرانه: معادل مفهوم اراضی ساحلی بوده و به این ترتیب تعریف می‌شود: اراضی ساحلی، پهنه‌ای است با عرض مشخص از اراضی مجاور دریا و دریاچه‌ها یا خلیج که حداقل از یک سو به کنار دریا یا دریاچه یا خلیج متصل باشد. عرض اراضی ساحلی خلیج فارس و دریای عمان دو کیلومتر از آخرین حد پیشرفت آب دریا بالاترین نقطه مد خواهد بود (مواد (۱ و ۲) قانون اراضی مستحدث و ساحلی، مصوب ۱۳۵۴). حریم دریا، خط خطر و پهنه احتیاط در این پهنه قرار داشته و به ترتیب زیر تعریف می‌شوند:

– حریم دریا: قسمتی از اراضی ساحلی یا مستحدث است که یک طرف آن متصل به آب دریا یا دریاچه یا خلیج یا تالاب باشد. عرض حریم خلیج فارس و دریای عمان شصت متر از آخرین نقطه مد است (مواد (۱ و ۲) قانون اراضی مستحدث و ساحلی، مصوب ۱۳۵۴).

– خط خطر: خط خطر نیز براساس کدهای ارتفاعی و بر روی نقشه‌های بزرگ مقیاس ترسیم می‌شود. کدهای ارتفاعی مذکور وابسته به اثر متقابل و تجمعی (هم‌زمان) برخی مؤلفه‌های دریایی (تغییرات کوتاه‌مدت و پر یودیک سطح آب، تغییرات بلندمدت سطح آب، کشند ناشی

از طوفان، کشند ناشی از موج، تغییرات فشار هوا) است [۱۳].

– **پهنه احتیاط:** پهنه‌ای است که از بالاترین میزان مد نجومی آغاز و تا بیشترین میزان نفوذ آب دریا به خشکی تحت اثر هم‌زمان پدیده‌های مخاطره‌آمیز دریایی امتداد می‌یابد. در واقع این پهنه حدفاصل خط خطر و بالاترین مد نجومی دریاست [۱۳].

– **پس کرانه:** حدفاصل کرانه (اراضی ساحلی) تا مرز شهرستان، پس کرانه نامیده می‌شود.

در جدول ۱۶، ارتباط مفهومی عبارات مطرح شده در **سیاست‌های کلی توسعه دریامحور** با مفاهیم حقوقی و فنی و مرجع این تعاریف آورده شده است.

جدول ۱۶. تناظر مفاهیم مطرح شده در سیاست‌های کلی توسعه دریامحور با مفاهیم مکانی حقوقی و فنی در مصوبات و اسناد فنی

طرح مرتبط با مفهوم فضایی			مصوبه مرتبط با مفهوم فضایی				قانون مرتبط با مفهوم فضایی				مفاهیم فضایی حقوقی، فنی متناظر با مفاهیم سیاست‌های توسعه دریامحور	مفاهیم مطرح شده در سیاست‌های کلی توسعه دریامحور		
مرجع تصویب	سال تصویب	نام طرح	طرح	مرجع تصویب	سال تصویب	نام مصوبه	مصوبه	مرجع تصویب	سال تصویب	نام قانون	قانون			
				هیئت وزیران	۱۳۵۲	تصویب‌نامه هیئت وزیران به شماره ۲۵۰/۲-۶۷		مجلس شورای اسلامی	۱۳۷۲	قانون مناطق دریایی جمهوری اسلامی ایران در خلیج فارس و دریای عمان		خط مبدأ	دریا	
								مجلس شورای اسلامی	۱۳۷۲	قانون مناطق دریایی جمهوری اسلامی ایران در خلیج فارس و دریای عمان		آب‌های سرزمینی		
								مجلس شورای اسلامی	۱۳۷۲	قانون مناطق دریایی جمهوری اسلامی ایران در خلیج فارس و دریای عمان		منطقه نظارت		
								مجلس شورای اسلامی	۱۳۷۲	قانون مناطق دریایی جمهوری اسلامی ایران در خلیج فارس و دریای عمان		منطقه انحصاری اقتصادی		
								مجلس شورای اسلامی	۱۳۷۲	قانون مناطق دریایی جمهوری اسلامی ایران در خلیج فارس و دریای عمان		فلات قاره		
				هیئت وزیران	۱۴۰۳	برنامه جامع تحقق سیاست‌های کلی توسعه دریامحور						خط ساحلی	ساحل	منطقه ساحلی

طرح مرتبط با مفهوم فضایی				مصوبه مرتبط با مفهوم فضایی				قانون مرتبط با مفهوم فضایی				مفاهیم فضایی فنی، حقوقی، متناظر با مفاهیم سیاست‌های توسعه دریامحور	مفاهیم مطرح شده در سیاست‌های کلی توسعه دریامحور	
مرجع تصویب	سال تصویب	نام طرح	طرح	مرجع تصویب	سال تصویب	نام مصوبه	مصوبه	مرجع تصویب	سال تصویب	نام قانون	قانون		ساحل	منطقه ساحلی
شورای برنامه‌ریزی و توسعه استان هرمزگان	۱۳۹۸	طرح تدقیق مطالعات مدیریت یکپارچه نوار ساحلی (ICZM) استان هرمزگان										دریاکنار	ساحل	
				هیئت‌وزیران	۱۴۰۳	برنامه جامع تحقق سیاست‌های کلی توسعه دریامحور		مجلس شورای ملی	۱۳۵۴	قانون اراضی مستحدث و ساحلی		اراضی ساحلی		
				هیئت‌وزیران	۱۴۰۳	برنامه جامع تحقق سیاست‌های کلی توسعه دریامحور		مجلس شورای ملی	۱۳۵۴	قانون اراضی مستحدث و ساحلی		حریم دریا	کرانه	
شورای برنامه‌ریزی و توسعه استان هرمزگان	۱۳۹۸	طرح تدقیق مطالعات مدیریت یکپارچه نوار ساحلی (ICZM) استان هرمزگان										خط خطر	فراساحل	
شورای برنامه‌ریزی و توسعه استان هرمزگان	۱۳۹۸	طرح تدقیق مطالعات مدیریت یکپارچه نوار ساحلی (ICZM) استان هرمزگان										پهنه احتیاط		
				هیئت‌وزیران	۱۴۰۳	برنامه جامع تحقق سیاست‌های کلی توسعه دریامحور						مرز شهرستان	پس‌کرانه	

- [۱] سیاست‌های کلی توسعه دریامحور (۱۴۰۲).
- [۲] قانون تعیین حدود آب‌های ساحلی و منطقه نظارت دولت در دریاها (۱۳۱۳).
- [۳] قانون اصلاح قانون تعیین حدود آب‌های ساحلی و منطقه نظارت ایران مصوب تیرماه (۱۳۳۸).
- [۴] قانون مربوط به اراضی ساحلی (۱۳۴۶).
- [۵] تصویب‌نامه هیئت‌وزیران به شماره ۶۷-۲۵۰/۲ (مورخ ۱۳۵۲/۴/۳۱) موضوع ماده (۳) قانون مناطق دریایی جمهوری اسلامی ایران در خلیج فارس و دریای عمان.
- [۶] قانون اراضی مستحدث و ساحلی (۱۳۵۴).
- [۷] قانون توزیع عادلانه آب (۱۳۶۱).
- [۸] کنوانسیون ملل متحد در خصوص حقوق دریاها (قانون اساسی دریاها) (۱۹۸۲) (اعضای این کنوانسیون).
- [۹] قانون مناطق دریایی جمهوری اسلامی ایران در خلیج فارس و دریای عمان (۱۳۷۲).
- [۱۰] برنامه جامع تحقق سیاست‌های کلی توسعه دریامحور (۱۴۰۳).
- [۱۱] مطالعات مدیریت یکپارچه مناطق ساحلی (ICZM) (۱۳۸۸).
- [۱۲] طرح برنامه‌ریزی فضایی دریایی دریا (MSP) در استان هرمزگان، مطالعات حیطه‌یابی و مرزبندی، سازمان بنادر و دریانوردی (۱۳۹۷).
- [۱۳] (طرح تدقیق مطالعات مدیریت یکپارچه مناطق ساحلی استان هرمزگان، برنامه مواجهه با مخاطرات منطقه ساحلی، حیطه‌یابی مطالعات، مصوب ۱۳۹۸)

گزیده سیاستی

مرور قوانین، طرح‌ها، مصوبات مرتبط با توسعه دریامحور و پهنه‌های آبی و دریایی؛ بیانگر ضرورت ایجاد ادبیات مشترک میان قوانین و مقررات موجود و مفاهیم "سیاست‌های کلی توسعه دریامحور" است تا زمینه عملیاتی کردن مفاهیم فضایی مطرح شده در این سیاست‌ها فراهم کرد.

مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی

تهران، خیابان پاسداران، روبروی پارک نیاوران (ضلع جنوبی، پلاک ۸۰۲)

تلفن: ۷۵۱۸۳۰۰۰ صندوق پستی: ۱۵۸۷۵-۵۸۵۵ پست الکترونیک: mrc@majles.ir

وبسایت: rc.majles.ir